

ЕТИМОЛОГИЯ НА ИЗВЕСТНИ ЛИЧНИ ПРАБЪЛГАРСКИ И САВИРСКИ (ХОНСКИ) ИМЕНА

Ж.Войников

1). **Авчи-таркан** – име на савирски аристократ, приближен на владетеля Алп Илтивар, съобщено от Мовсес Каганкатвази: „...знатният княз Авчи с титла таркан...”. (ЛГ-СГ,стр.171) Името Авчи се свързва с тюркското **āb*, **av* – лов, *avči* – ловец. В монголски **aba*/**ava* - лов, **abla*/**avla* - ловувам, тунгусоманджурски, солонски **awā*, манджурски **abā* – лов, **awāla*/**abāla* – ловувам, японски **эр* – ловувам, протоалтайски **ēro* – лов. (S-AE),(ССТМЯ-1,стр.7) При чувашите се среща мъжкото л.име *Авча*, *Авчи*. (ЧАЯ)

2). **Акага** – прабългарско женско име, царица на утигурите. В осетински *akkag* означава достоен, издигнат, което обясняват изцяло етимологията на прабългарското женско име *Акага* – достойна. Среща се като *Акака* при чувашите. (ЧХЯ) Съотв. в тох.(б) *akk* – издигам, *acat* – достоен, *akāsāe* – небе. В хотаносакски *ākāsā*, в санскрито *aakaz*, общоирански **asman*/**osmon* - небе. (DA-DT-b) В келтските езици, в ирландски *aghaidh*, староирландски **agita* – старши. (EDGL) В кховарски *akam*, *akim* – управител на провинция, палийски *agga* – пръв, висш, управляващ. Произходът е свързан с древноиндоиранският корен *aug*, *ig* – увеличаване, нарастване, усилване, издигане, възвеличаване, възхвала. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-1,стр.258-261) Мнението на В.Абаев за произход на *akkag*, от арабското *haqq* – справедливост, дължимо, известно и като българския турцизъм *хак*, *хак му е* – полага му се, така му се пада, смятам за неприемливо и погрешно. (ВА-С-1,стр.43)

3). **Акамир** - архонт на березитите, участвал в 799 г. в заговор срещу византийската императрица Ирина. Името категорично не е славянско по произход, тъй като ***ако**, **каки** в славянските езици означава фекалий, изпражнение, респ. **Акамир** би означавало „изходил се върху света”. Името е от същия тохаро-осетински корен *akk* – издигам и иранското, осетниско *Mihr* – Митра, преминало в *-мер* и под славянско въздействие в *-мир*. *Акамир* – издигнат до Митра. При осетинците има подобни имена *Ако*, *Акий*, *Аккуй*, *Аккы*, *Акъо*, а при чувашите – *Акки*, *Аккас*, *Акки*, *Аккус*, *Акмърса*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ)

4). **Алцек** – прабългарско име. В Чувашия има селище *Алцик*, наречено на името на своя основател, също като лично име *Алишк*. Среща се и при осетинците под формата *Алциаг*, *Алсак*, *Алтег*. (ЗГ-ОФЛИ),(МЦ-СПИ) Вероятна етимология: В осетински иронски *alsy*, дигорски *alci* – всичко, *alcigʷon* - всемогъщ и *-ag*, алано-сарматски суфикс за образуване на лични имена. (ДРС),(ОРС) Според Б.Симеонов името идвало от алтайското *alčʷk* – нисък, малък. (БС-ПО,стр.181)

5). **Алусиян** – внук на Самуил, син на цар Иван Владислав, печално известен с предателската си роля по отношение на въстанието на Петър Делян в 1041 г. Името има предполагаем прабългарски произход. Вероятно негово производно е името *Алес* (с.Паничери в Средногорието, л.съоб. Таня Костова: tkostova5@yahoo.com). В чувашки се среща подобното име *Алис*, *Алиш*. (ЧАЯ) Етимологични решения:

а). **Алусиян** – известен, знаменит. Може да го свържем с алатайското **alī* – знание, респ. известност, в монголски *aledere* – новина. В тунгусоманджурски, евенкски *alawū*, улчийски, орочки, удегейски *alau*, орокски *alaw*, нанайски *alōsi* – разказвам, манджурски *alə*, *ala*, орокски *alu* – съобщавам, научавам, корейски *āl* – зная, в чувашки *ilt*, в останалите тюркски езици *išit/ešit* – слушам. Имаме и урало-алтайски паралел, във фински *äly*, *älyä*, саамски *älʷvē*, коми *al*, *av*,

хантски *alamэ, aletэ*, манси *ālim* – зная, разум, ум. (S-AE),(UE) Или Алусиян – известен, знаменит.

б). Алусиян – сръчен, от алтайското **al* – ръка.

5). Амон – име на лангобардски аристократ от български произход живял в 6 в. (ВД-БИ) При чувашите се срещат аналогичните имена *Аман, Аманак, Аманей, Аманик*. (ЧАЯ) Възможни етимологични решения:

а). от чувашкото *aman* – ранявам, повреждам, име със заплашителна етимология, аналог на древнотюркското *emgān* – ранявам, осъкотявам. (МФ-ЭСЧЯ-1, стр.40-41)

б). от иранското *ama* – сила, в авестийски *amavant* – силен. (вж. името Амазук)

б). Амбазук, Амазук – хонски, (прабългарски?) или алански вожд в Кавказ, около 500 г. В.Абаев обяснява името с помощта на староиранското **ama-bzuka* – въоръжен, с оръжие в ръка, буквално „със сила в ръката, силна ръка”. В санскрит *amīti*, авестийски *amavant, ama* – силен, в скандинавските ез. *ama* – работа, труд, тох.(б) *amiške* – ядосан, мрачен, заплашващ. (IEE) (Б.а.: С помощта на **ama* може да обясним и популярното понятие *амазонки* – жени-войни. Според Херодот, то означава безгръди, тъй като според древногръцката легенда, премахвали дясната си гърда. Явно това не отговаря на истината. Подобна интервенция в древността би имала голяма смъртност. Думата е изцяло иранска, от **ama* – силен и общоиранското **zan* – жена, **ama-zan* т.е. *амазонки* – силни жени, жени-войни. При източноиранските племена, като и при тохарите, жените са били на особена почит. Китайските хроники дават мъгливи данни за съществуването на някакаво „женско царство”, аналогично на древногръцките легенди за амазонките, локализирано в югозападната част на *Таримската котловина* и *Тибет*.)

7). Анагай – прабългарско, утигурско име, на утигурски вожд, живял около 576 г. В 580-581 г. с помощта на тюрките, на които е васал, превзема византийската крепост Боспор на Керченския пролив. При чувашите се среща аналогичното *Анак, Анаккай, Анаккей, Анка, Анкас, Анкей, Анач, Аначчи, Анъс, Аней*. Като *-кай/-кей* е широко разпространен суфикс за образуване на мъжки имена, което показва че изходната форма на името е *Анак/Анаг*. (ЧАЯ) При осетинците се среща *Айнаг*, а при партите *Анак*. Предполагам че съвр.българско име, срещало се и като *Анко, Анче, Ано, Ане, Аньо, Аначко* е от същия произход, отразяващо изходното *Анак*. (ЙЗ-БИ, стр.12-13) Вероятна връзка с древноиранското **anīka*, авестийски *anika* – лице, предна част, средноперсийски *anīg, anīk* – предна част, в хотаносакски *ina, inaka* – напред, в съвр.персийски *nak*, пушунски *ananga, anagaj*, талишки *ang* – лице. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-1, стр.171-172) В тох.(б) *antse* – рамо, предна част, заето и в тюркски като *on* – рамо. В осетински *aengæs* – добре изглеждащ, с добър вид, във връзка със согдийското *ngs (angas)* – лице. (Ch-DIV),(ВА-С-1, стр.159) така че името вероятно е означавало преден, пръв, или с добър вид, красив. Известно е и аланското име *Анагаст* (едни от приближените на византийския патриций от алански произход Аспар). То се свързва с осетинското *aengast, aengæs, aengas* – зорък, следящ, с остър поглед и е свързано със същия изходен корен със семантична връзка *лице-преден-зрение-вид*. (ДРС),(ИРС) Но ако се касае за тюркски поставеник, над покорените утигури, може да се мисли и за тюркски произход на името. Според Франке (1948 г.), суфикса *-qaj, -kaj*, в тюркските имена обикновено означава някакъв вид птица. (ОМХ-МГ, стр.484) Но в чувашкият език суфиксите *-кка, -кке, -хха, -кай, -кей*, са основни в образуването на мъжките лични имена. Предполагам че отразяват аналогичния ирански суфикс *-ag, -ak*, използван също за образуване на мъжки лични имена, особено при сарматите и аланите, при прабългарите съотв. *-ax* и *-ex*.

Интерсно друго обяснение на името *Анагай*, познато и като сарматско име дава М.Цагараев: *Αναγαίος* – не притежаващ стада. (МЦ-СПИ)

8). **Ардагаст** – един от архонтите на славяните в Югозападните Балкани 6-7 в., **Ардъо**, **Ардю**, **Арда** – старо българско лично име. (ЙЗ-БИ,стр.13) Доц. Пл.Павлов смята съвсем основателно че аварските кагани са поставяли начело на подчинените славянски племена прабългари или авари по произход, за вождове. Името е от ясен ирански произход. Вероятни етимологии:

а). **Ардагаст** – помагач. В персийски *arda*, кюрдски *ardimi*, ягнобски **ardak*, осетински *ærdæg* – помощ, в тох.(в) *eraitwe* – помощ. Също в санскрит *ghasta* - ръка, или в осетински дигорски *gæs* – страж, т.е. **Ардагаст** означава помагач, помагача ръка, или носещ помощ, защитник.

б). **Ардагаст** – божествен пратеник. Осетинското *ard* – клетва, произлиза от аланското *ард* – бог, производна на древноиранското **arta* – бог (от древноиранското *ar-ti* – добър бог), согдийски *ʾrt (ārt)* – свещен, божествен. С този корен се образуват много ирански имена *Артакушатр* (в гр.транскр. *Артаксеркс*), в средноперсийски *Арташер/Арташир* – „божествен господар, богопомазан”, *Артафарн* – носител на божествения „фарн”, *Артабан* – божествен ден, от аланското *ban*, съвр.осет. *bon* – ден, *Арманат* – „божествен предводител” и др. Гръцкият запис на името на скитската богиня *Αρτιλασα* отразява изходното иранско *Artabasa*, или *Ardabasa*, респ. и иранското име *Artabas*, от **ard/*art* – бог и *basa* - скъп, любим, „любима богиня”, „любима на боговете” или Артабаз – любим на боговете (*Артабаз* е персийски военачалник, чиято дъщеря *Барсина* е една от жените на Александър Македонски). „Арта” е всъщност представата за Свещенното Небе, Небесния свод, „небесната благодат” и е производна на **ar* – „небесния огън. В осетински *ærv/arv* – означава небе, небесен но и светкавица, т.е. „небесен огън”. (ВА-С-1,стр.60-61) А за втората част на името може да посочим в ягнобски, пушунски *gašt*, шугнански, язгулемски *gax't*, кюрдски *gešt*, талишки *gêšt*, гилянски *gêštên*, персийски *gâšt* – отивам, вървя. (VS-ETD)

9). **Аргек** – хонско, савирско име, хон (савир) отличил се в битката при Едеса - 543 г., в поредната византийско-персийска война. Сред сарматските имена от Боспорското царство, откриваме идентичното **Αργαίο** (*Аргаίо*). В осетински *ærgъag* – ценен, скъп, *ærgъaic* - почит. (ОРС),(ДРС),(ВА-С-1,стр.67) В тох.(б) *arkuye* – потребност, нужда, санскрит *arghā*, авестийски *aræg*, *xarsa*, протоиндоирански *Harg^ha*, согдийски *ʾrg (āry)*, осетински *arg*, староперсийски *arjaka*, *arzan*, пехлеви *arz*, съвр.персийски *ārz*, *arġ*, *ärġ*, ягнобски *arz*, кюрдски *arzan*, пушунски, язгулемски *arzon*, гилянски *arzen*, сариколски *arzun* – цена, стойност. (VS-ETD),(ВА-С-1,стр.65),(ВР,ДЭ-ЭСИЯ-1,стр.218-219) В угрофинските езици, фински *arvo*, естонски *aru*, *arv*, мордвински *aʹrce*, *aʹrse*, коми *artal*, унгарски *ár*, протоформа **arwa*, **arġa* – цена, стойност, иранска заемка. (UE) Най-вероятно посоченото в турските регистри от 16 в. българско име **Арчо** да е от същия произход. (ВС-КПАБ,стр.220) В едно допълнение на „Синодикът на цар Борил” правено през 14 в. са вмъкнати имената на българи, прославили се в борбата с турските нашественици. Тук фигурира и името **Арка**. (АС-БЦС-1,стр.180) Така че връзката **Аргек-Арко-Арчо** се демонстрира ясно. Вероятно сродни са осетинското име *Арсæg* и чувашкото *Аркай*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ)

10). **Балах** – савирско име, на владетел – около 500 г., **Балас** – хонски вожд в армията на византийския пълководец, Велизарий, **Balaš** име на масагет. Отразява персийското име **Балаш**. (ОМХ-МГ,стр.458) Същото име носи и персийският сасанидски шах **Балаш** (484-488 г.). От Боспорското царство е известно името **Βολας**. (ВМ-ОЭ-I-III,стр.582) В пехлеви *Bālāg*, *Bālist* – върховен, висш, в осетински и чувашки *as* – ръст, величина, в авестийски *aš* – подобен на, величина, *az* – размер. (ВА-С-1,стр.75) В сарматските имена се среща **Βολος** – притежаващ сила, в индоарийски *balīšta* – най-силен. От същият корен е индоиранското понятие **bala/bal* – войска, войскови отряд, военна сила. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2,стр.66-67) Сравни с българското име **Бальо**, **Балюч**, **Балуш**, **Балишо**, **Балух**. (ЙЗ-БИ,стр.17-18) Среща се и при унгарците като **Балаш**. При

осетинците *Бала, Бало, Бәләу, Бола*, а при чувашите *Баландай, Балбахта*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) В основата е ностратическия и в частност, индоевропейски, ирански и тохарски корен **bal* – издигнат, голям и иранското *aš/az* – величина, размер.

11). Балмах – савирски военачалник, участвал в 555 г. като византийски съюзник в поредната война със Сасанидски Иран. Също в основата е ностратическия и в частност, индоевропейски, тохаро-иранския корен **bal* – издигнат, голям и иранското, в пехлеви *meh* – голям, *mahist* – най-голям, велик. Също в санскрит *magh, mahānt*, авестийски *mazant*, староперсийски *magus*, съвр.персийски *magu, mohkam*, кюрдски *masike*, осетински *mæstæg*, шугнански *mast*, талишки *makam*, гилянски *mokêṁ* – голям, силен, сила. В тох.(б) *mak*, в тох.(а) *moqats* – силен, могъщ, *mokiān* – стар, старши, в тох.(б) *makā* – много, голям, *moko, mokonta* – старши, по-стар. (DA-DT-b) Така че името означава много силен, голям, издигнат.

12). Боарикс – име на савирска владетелка. Ото Мечен-Хелфен отбелязва окончанието *-рикс*, като аналог на германското *rix* – владетел. Подобна практика имаме и при прабългарските имена, тъй като прабългарското *rix* е означавало предводител. Такива са имената *Исперих* и *Телериг*. Името на савирската царица може да свържем с кюрдското *barış* – спокоен, или иранското **bar/*bor* – изобилие, или **bor/*bur* – рус, сламеножълт. Виж и иранското женско име *Барсина*. При осетинците се среща женското име *Борæти, Борæхан*. (ЗГ-ОФЛИ) Друга възможност е името да е звучало като **Боа**. (АГ-ЭИСК,стр.87) Може да го свържем с дигорското *beu* – роза. (ДРС)

13). Ботаул, Бото, Ботко, Ботуй, Боте, Ботил, Ботьо, Батул – български имена. В надписа от Наги-Сент Миклош се споменава **Ботаул жупан**. *Батул* е споменат, като герой проявил се в битките с турците, в допълнението към „Бориловия синодик” напарвено в 14 в. (АС-БЦС-1,стр.180) Имената имат и пряк осетински аналог - *Бота, Ботаз, Ботъотæ*, в руски вариант *Ботиеви*, аналогично на нашето *Ботеви*, при балкарците се срещат имената *Бота, Ботаиш*, при чувашите – *Поткес, Поттак, Поттан, Поттей*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) Вероятна етимология, от тох.(а) *poto*, староосетински *(p)at* – почитан, господар (вж. **бат**), или персийскиот *bota* – млад, жизнен, силен човек.

14). Боян – прабългарско, неславянско име. Чувашкият му аналог е *Пуян*. (ЧАЯ) Съществува мнение че *Боян/Баян* е изцяло тюркско име произлизащо от тюркското *bay/pay*, древнотюркското *bayān*, монголското *baiyan*, тунгусоманджурското *baya*, чжурчженски *pōh-yāng*, чувашкото *роуап, рууап* – богат. Но понятието има убедителни ностратически корени. В кавказките езици *bai, bei, abei*, означава богат. В иранските езици аналогични са *boу, роу* – богат. В осетински иронски *bondžын*, дигорски *bongin*, ягнобски *boу*, рушански и хуфски *bōу* – богат, *bōуēnat* - богаташ. В раджастхански *bhōjāṇēṁ* – здрав, хубав, добър. (DDSA) Произходът на понятието е от древноиндоиранското *bhuj*, древноиранското *baug/bug, bauj/buj* – храна, удоволствие, продоволствие, удовлетворяване на потребностите. В хотаносакски *bujan* – удовлетворяване, *buj* – храня се, *buka* – храна, продоволствие, *bujšana* – пир. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2,стр.150) Аналогично в ирландски *buain* – ям, поглъщам. (EDGL) Ако **Боян** беше от тюркски корен, то трябваше да звучи като *Баян*, под формата срещаща се в алтайските езици, от изходния корен *bay* - богат, но формата **Боян** ясно показва че изходния корен е или ирански – *boу*, или е свързано с чувашката и манджурската (чжурчжунска) форма. Сродно по произход свързано с удовлетворяване на потребности е древноиранското, хотаносакското *buna* – стопанство, семеен имот, в памирските езици: вахански, баджовист, мунджански *bēna*, шугнански, рошански, хуфски *bīna*, сариколски *bīno* – семеен имот. (ИС,К-ЭСВЯ,стр.108) Така че името **Боян** има пожелателен смисъл – да е богат, удовлетворен, заситен.

Като алтайска алтернатива може да посочим монголското *biujan* – довродетел, заето и в тунгусоманджурски, солонски *bíjǎ* – довродетел. (ССТМЯ-2,стр.103) В старотюркски откриваме *biujan* – благодеение, *biujančī* – благодетелен, *biujanla* – великодушен, смята се че са заети от санскритското *pinuṣa* – благодеение, заслуга, добро дело. (ДТС,стр.120-121) Или **Боян** – довродетелен, но само с презумпция за твърде ранна заемка!?

Бат-Баян е най-големият син на Кубрат. Предвид васалните отношения на Кубрат към аварския каган Баян, подсказва че вероятно наследника на Кубрат, носи името на аварския сюзерен. Представката **бат** отразява тох.(а) *poto*, староосетински (*p*)*at* – почитан, господар.

15). Бузан – владетел на българите в гепидо-българската държава, **Бош** – владетел на *антите*, убит от готите, **Вочас**, крал на сарматите в Южна Панония, **Бозо** – име посочено от Винченцо Д'Амико, като останало от Алцековите българи. (ВД-БИ) Също в Боспорското царство е имало аланско име *Воўζас* (*Бойзас*). Производни по-късни български имена са **Босо, Босе, Босой, Босота, Босьо, Босю, Боян, Бушо, Буше, Бушко**, фамилно име **Босев(и)**. (ЙЗ-БИ,стр.41,56) При осетинците се срещат имената *Бодзий, Бодзо, Бодзой, Будзи, Будзо, Бузо, Бузико, Бузар, Быз, Бызæ, Боса, Босио*, при чувашите – *Босай, Бузак, Бусай, Бускей*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) В осетински иронски *boz* означава скъп, обичан, благороден, *bozi* – вода, вожд, *buz, buzṅ* – благодарност, признателност, дигорски *boznæ* – благодарност, *bozdziṅnadæ* – благодарност, признателност. В кашмирски *bōṣ*, пушунски *pās*, персийски *pišt, pešwā*, санскрит *bust* – уважение, респект. (DDSA) Абаев въстановява аланската форма *būznyg*, санскрит *bhunj*, староирански *bauzna*, авестийски *baōṣnah*, согдийски *βuzn* – благодарност, признателност. В скитски **βāša* – прекрасен. (ВА-С-1,стр.275) Осетинските понятия стои в основата на прабългарското име *Бузан* – скъп, обичан, почитан, благодарен, или водач, вожд. (*вж.Безмер-Бозмихр*) При скандинавците също се е срещало името *Voso*, в англосаксонски *Bosa*, древносаксонски *Voso*, датски *Busa*, старовисоконемски *Buoso, Vosogast*. (ЭМ-ДРН,словарь,стр.121) Явно резултат от древно алано-сарматско влияние.

16). Варакур – лично име, известно от надпис от манастира в с.Равна. Публикеван е от проф.К.Попконстантинов. Надписът гласи: „Варакур екада хошт комкати” - Варакур кога ще се комкваш (пречестиш). При осетниците се среща името *Уæраxъ*, а при чувашите *Варак*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) Явно във връзка с осетниското *wæraex, urux* – широк, просторен, от древноиранското *waraka, uraka*, авестийски *waru*, в согдийски *wārāk* – широк, просторен. В персийски *bar*, пехлеви *war* – гръден кош, (широк). (ВА-С-4,стр.90) Възможна е и двусъставност на името, в иронски *куыр*, дигорски *kur* – бик, в преносно значение здравеняк, силен, набит мъж, така че *Варакур* – силен, широкоплещест мъж.

17). Внасен Сурхан – името на владетеля на барсилите и хазарите, по Мовсес Хоренаци, или на *булхарите* (българите) и хазарите по Вардан Аревелци, които нападнали Армения и воюват с арменския цар *Валараш* (193-217 г.) от Аршакидската династия. Според Хоренци събитието е станало в 217 г., защото самия Валараш загинал по време на сражението, но Вардан датира събитието малко по-рано, в 197 г. Прави впечатление и името на предводителя – **Внасен** или **Вънасен**, в което откриваме отново кангаро-юечжийското **Вен/Вън+сен** – авест.*spit*, персийски *sarēt, safēd* – светъл, а втората част на името **Сухраб** е изцяло иранска, идентична с митичния герой от „*Шах-наме*”, богатира Сухраб, син на Рустам, в пехлеви *suxr* - червеникав. (ИС-ПРС),(ВА-С-3,стр.104) При чувашите се среща мъжкото име *Ваней, Ванетте, Ванис*, а при осетинците *Уана, Уане, Уанкъа, Уанес, Уаниа, Уаничка*. Съвр.осетниското „у” отговаря на аланското „в”. (ЧАЯ),(ЗГ-ОФЛИ)

18). Глон – хонски вожд, вероятно от прабългарски, оногурски произход, заедно със *Стиракс*, победени от савирската царица *Боарикс*. Името *Глон* е с ясен ирански произход според

О.Мечен-Хелфен, който посочва името на един от персийските пълководци, участвали в битката при Амида – 503 г., във войната с Византия, мобед *Глон*, *Glonaz* (Γλώνης). Също *Себеос* съобщава за персийски военачалник в Армения *Golon-Mihran*, записан още и като *Wlon-Mihran*. О.Менхен-Хелфен свързва етимологията с преход, *glon-wlon*, което показва произход от староперсийското *Vrthraghna*, *Varhrān*, *Bahrām*, от *Веретранга* – бог на войната. (ОМХ-МГ,стр.459) Но може да посочим връзка и с осетниското иронско *hulon*, дигорско *gʷolon* – лъскав, шарен, красив. Интересна податка е келтското (ирландско) *glonn* – доблест, храброст, ненавист, ярост. (EDGL)

19). Грод, Гръд – прабългарско (оногурско) владетелска име (**Грѡд** у Малала и **Гордѡс** у Теофан), **гърдь** – старобългарска дума означаваща страшен, **гърда** – сила, **Глад** (вероятно **Гръд**), е един от отвъддунавските български управители, воювали с унгарците и покорен от тях. Аналогично по значение е старобългарското **грьдь** – страшен, запазило се в Прилепско и Костурско като **гьрт**, **гьрдос** – страшен, грозен, **гърдомаза** – грозна жена, **гърда** – сила. (ММ-РСБД,стр.61) Заето в румънски като *crunt* – ужасен. (СМ-ИБЕ,стр.71) В санскрит *krodh*, *hari*, протоиндоирански *kraudh*, *haghrah*, авестийски *xraoda*, хотаносакски *grahan.a*, тох.(б) *grahem*, персийски *garam*, *ghahr*, ягнобски *g`rind*, бенгалски *krōdha*, *garagara*, белуджи *gárá*, кашмирски *har*, хинди-урду *gayūr*, осетински *gurтыкъ* – зло, груб, лош, гняв, застрашаващ, страшен. Така че името е с ясна застрашаваща етимология. В древноперсийски *gord* е юнак, богатир, във вавилонските клинописни надписи се среща като *gardu*. Съвр. българско име **Груди** е вероятния далечен наследник на **Грод**, както и фамилията **Гърдев**. От този корен е славянското *gorp*.

20). Дристър – прабългарско име, **Дръстър** – топоним, **дръстя** – бия, удрям (Хасковско), във Врачанско **дръста** – пера дрехи с бухалка, бия, изтисквам прането. (ХХ-РГРВЕ-БД-IX,стр.242) В старобългарски **дръзь** – дързък. Като старобългарска дума, **дръстя** е заета в румънски, *driste* – бия. (БЦ-ИБЕ-2,стр.15) В осетински откриваме идентичното име *Дрис*, *Дирис*, а при чувашите - *Дорыш*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) Вл.Георгиев посочва широко разпространеното тракийско име *Dorses*, *Durze* – силен, смел, производни на тракийското *darsas* – смел, храбър. (ВГ-БЕО,стр.86) Етимологични паралели: В осетински иронски *darzæk*, дигорски *dirzæg* – твърд, дързък, смел, среща се и аналогичното пехлевийско *darg* - силен. В хотаносакски *drstra* – богат, *drāsrā* - да завоювам с чест, а в санскрит *ādrāsrā* – преклонение, санскрит *aādhriḡu*, протоиндоирански *adhriḡu* – възвеличен (епитет към божеството), в тох.(б) *tsrasi* – силен, пушунски *zrewar* – смел. Можем да посочим в санскрит *dhars*, *dhr.saāti*, протоиндоирански *dhrshat*, авестийски *darāshat*, староперсийски *drsh*, *darsh*, *dādrši* – смел, храбър. В протоиндоирански *d^(h)arjī^h*, санскрит *darh*, авестийски *dārājy*, *dārāzra*, хотаносакски *drsdā*, *dals*, партянски *drz*, пехелеви *drust* – устойчив, здрав и във вахански *dьrz*, авестийски *darəz*, древноирански *darz*, *dršta* – свързвам, укрепвам, закрепвам. (L-IAIL),(ИС,К-ЭСВЯ,стр.158) Явно названието **Дръстър** не е само повтряне на старото *Dorostorum*, а носи и смисъл в прабългарския език като здрав, силен, богат град. В Симеоновия надпис от с. Наръш, Солунско се споменава името на комит **Дристър**. (ВБ-П,стр.55)

21). Дронг и Волег – имена на прабългарски вождове, **Дрангов(и)** – българско фамилно име (деецът на ВМОРО, офицер от Българската армия, героят от I-та Св.война, полк.Борис **Дрангов**), **Дранго**, **Дрангул** – български имена от 16 в. (ЙЗ-БИ,стр.140) В латинския препис на Анастасий Библиотекар пише за българско навлизане отсам Дунава под водачеството на Булгер и **Дронг**. 539 г. (...*moti sunt Vulgarum duo reges, Vulger scilicet et Droḡgo, cum multitudine in Lyciam et Mysiam*,...). В интерпретацията на това съобщение съществуват някои неясноти. Самото име ... **καὶ Δρουγγ'**, се чете, от някои изследователи като **δρουγγος** - *caterva militum*, или въоръжен отряд, чета, **друнги**, т.е. „Дронг” не е име, а част от израза че „под водачеството на двамата си вождове, много български **друнги** (отряди) нахлули в Мизия и пр...”, позовавайки се на по-късния препис на

Теофан Изповедник: „...тази година (531) навлязоха българите, с двама архонта, с много българи и (или) *друнги* в Скития и Мизия”.

Паисий също пише за двамата братя, владетелите *Вукич* и *Драгич*, които „превзели най-първо *Долната земя Охридска*” и за цар *Драгич* който „пръв взел данък от гръцкия цар Анастасий”. В „Летописа” на поп Йовчо Попниколов (1786-1855 г.) от Трявна се споменават двамата братя *Волег* и *Драгон*, като български царе, управлявали в периода 502-530 г. (МС-Б, стр.29-31,37-38) Явно че *Волег* и *Вукич* са интерпретации на латинското *Vulger*. Името *Дронг*, *Дрого*, *Драго*, въпреки че звучи като славянско, производно на *драг* – скъп, има и осетински аналог *Дрого* и *Дургул*, както и чувашки *Доронка*. (ЧАЯ) Като етимология на *Дронг* може да посочим кховарското *drung* – дълг, аналогичното по значение, осетинско *dærgʷad*, *dargʷ*, и аналогичното по значение, осетинско *dærgʷad*, *dargʷ*, голям, пушунското *drana*, *drund* – тежък, или за формата *Дранг*, както предлага П.Голийски, от иранското *drang* – силно държаш, което според Абаев е дало осетинската дума *ærdong* – стадо, група, заето в чеченски като *adanga*, ингушки *ording* – стадо, шайка. (ВА-С-1, стр.173) Индоиранският корен е **d(h)aragh*, авестийски *drag*, *drang*, партиянски *draxs*, согдийски *dryt* (*dragta*), хотаносакски *drajta*, средноперсийски *dranj*, вахански *dyr*, шугнански *der*, искашимски *dir* – държа, ограничавам, съот. персийската титла *kanarang*, засвидетелствана и при кушаните в Сурхкоталския надпис, прозилиза от израза *kanār-drang* – държаш покрайнината, границата, управител на гранична област. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2, стр.454-456),(ИС,К-ЭСВЯ, стр.167) Виж също немското *drang* – стремеж, порив, устрем, напор, скандинавското *drengr* – войн, дружинник.

Относно името на *Волег* или *Вукич*, което липсва от византийските хроники, може да предположим че е свързано с племето *велегезити*, които задено с *драговитите* се заселват в Македония. Традиционно се смятат за славянски племена. Но връзката им с българите и *Дронг* е недвусмислена. Така че най-вероятно племената са били или прабългарски, с по-късно славянизирани имена, или смесени. *Волег* (*Велегез*) вероятно отразява източноиранското партиянско *Вологез* и произлиза от персийското *wala*, *walla*, *walah* – сила, силен и талишки, гилански, персийски *gejz*, белуджи *[h]əsədd*, пушунски *ghuaşş`h*, хинди-урду *gazbī*, маратхи *ghusā* – гняв, т.е. „със силен гняв”. Град *Велес* в Македония, наследил античната *Билазора*, вероятно е свързан и с това име – на предводителя Велегез.

22). *Елемаг* – прабългарско име. Той е български болярин, съратник на цар Самуил, загинал в битка с византийските завоеватели. Възможна връзка с прабългарското *алем/елем* – начален и сармато-аланския суфикс за обр. на лични имена *-ag*, или е с вероятен алтайски произход, от *el* – ръка, и *тау* – хваля, възхвалявам, т.е. възхваляваща ръка. При чувашите се срещат формите *Елмек*, *Елментей*, *Елментер*, *Елмет*, *Елми*, *Елмук*, *Елмуçça*. (ЧАЯ) Трябва да посочим че според „допълненията” на Михаил Девлоски към „Историята” на Йоан Скилица, то е предадено като *Елинаг Францис*, което поставя въпроса за оригиналното звучене на името. (АС-БЦС-1, стр.529)

23). *Енравота*, *Ѓнравота* – престолонаследникът на кан Омуртаг, носи двойното име *Енравота-Боян*. Приема тайно християнството и заради това е съсечен по заповед на баща си. Така Маламир получава път към трона. След християнизацията на България е канонизиран за светец - Св. мъченик Боян-Енравота, княз Български, чества се на 28 март. Името според някои е било славянско, но показва типична прабългарска структура, завършва на окончанието *-ота*. Б.Симеонов го обяснява чрез тюркските *erän* - войн, *bota* – здрав, „*ерен-бота*” – да бъде здрав войн. (БС-ПО, стр.182)

Предполагам че е производно на осетинското иронско *rwaǰyn*, дигорско *ærwajun* (*rwaǰyn/ærwajun*) – отпадам, отслабвам, залинявам, боледувам, бавно умирам, рухвам, а началното „-ен” е частицата за отрицание – *æn*, т.е. да бъде здрав, да не боледува, име с пожелателна етимология. Според Абаев осет. дума е производна на израза *ræ+wajyn*, като *wajyn*,

wajun означава изчезвам и изходната аланска форма е била *ræwajyn/ræwajun*. (ВА-С-2,стр.439-440) Но е възможна връзка и с изходното *ryn/run* – болест, чума, мор.

24). *Есхач* – прабългарско име, приближен на княз Борис с титла сампис. Може да посочим осетинското *æss, æсс* – истина + арменското *хаĉ* – кръст, т.е. „честен кръст”. Друга възможност е иранското *haĉ* – спътник, последовател, в авестийски е известен израза *aša-haĉim* – последовател на Арта (истината, клетвата, вярата в бога), така че Есхач може да се обясни и като „последовател на истината”. (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-3,стр.339-340)

25). *Заберган* – прабългарско име. Виж и съвр.български фамилни имена *Заберски*. Също диалектната дума *зѣбар* – мъчителна мисъл, угризение, безпокойство. (ХХ-РГРВ-ДБ-IX,стр.254) П.Добрев посочва партянското *zaver* – власт, мощ, сила. Сред памирците е разпространено името *Забердаст*, а алански вожд от 1 в. се е наричал *Заваргос*. (ПД-СБ,стр.76) Името *Заберган* се открива още в надпис на сасандския шах Шапур II от 261 г. *Заберкан (Zbrkn)* е име на персийски военачалник, защитавал крепостта *Хломарон* във войната с Византия от 586 г. *Заберган (Zaβerγávης)* е министър на сасанидския шах Хосров I (531-579 г.). (ОМХ-МГ,стр.460) Етимологични паралели с авестийски *zabar*, персийски *zêrbe, zabr*, шугнански *zârb*, гилянски *zarba*, язгулемски *zêrbê*, сариколски *zarba*, осетински *хъæбæр* – смел, здрав, твърд. (VS-ETD),(ОРС),(ДРС) В кховарски *zara`wo* – смел. В персийски *zabar*, е получено от (*az+bar*), със значение голям, висок, издигнат, силен, от *az* – размер и *bar* – воля, действие, а *zabar-dast* означава мощна силна, вдигната заплашваща ръка, респ. името *Забердаст* – поразяваща ръка. В осетински *хъæ+бæр* има сходно обяснение от *хъæ* – своя и *бæр* – воля, Абаев го извежда като своеволен, неподчиняващ се, което е първоначалното значение. (ВА-С-4,стр.196) Виждаме че въпросната форма не е много точен аналог на останалите ирански, въпреки еднаквото значение. Но предвид механизма на образуване, аналогично в иронски *as*, дигорски *asæ* – величина, ръст, размер и *бæр* – воля, действие, може да възстановим аланското *as(æ)бæр* – свръхмерно, извънмерно действие, респ.сила, което се е съхранило в прабългарското *Забъръ* – силен, чрезмерен. По-далечна индоевропейска аналогия с тракийски *zber* – мълния. (ВГ-ТТЕ,стр.102) Втората част на името –*ган*, е свързана с общоиранския корен **gan* – поразявам. Така че *Заберган* означава удрящ, убиващ, поразяващ с голяма сила и отразява типичната за аланските и иранските имена „заплашителна, войнска символика”. Например при кюрдите се среща името *Зорба*, произлизащо от думата *zorbæ* – насилие. (КРС,стр.173) В уйгурски *ysbar* означава свиреп и е иранска заемка. (ЮЗ-ДТСТ)

26). *Звиница* – прабългарско име. Според Б.Симеонов името е форма на *Савин/Сабин* и отразява тюркското *sevin* – радост. (БС-ПО,стр.182) Името е от вероятен ирански произход. В пушунски *dzvan*, осетински *ævzong*, кюрдски *ciwan*, талишки *j`ivon*, гилянски, язгулемски *j`êwon*, персийски *j`âvan*, ягнобски *juwon*, шугнански *j`iwûn, j`îwun* – млад (*j`-, дж*”). В пехлеви *zîvishn* – живот. (VS-ETD),(ОРС),(ДРС) Така че *Звиница* е прабългарския синоним на *Младен*. Абаев обяснява осетинската форма като производна на *æv* – късен и *zong* – раждане, несъхранила се в съвр.осетински аланска дума, т.е. млад, „късно роден”. Връзка с *zæpæg* – деца, потомство и общоиранското **zan* – раждане. (ВА-С-1,стр.214) Така че българска форма *Звиница*, ако не е аналог на *ævzong*, явно е производна на думата живот, чийто общоиранска форма не се е съхранила в съвр.осетински.

27). *Зилгиб* – име на савирски владетел. Като най-вероятна етимология, може да посочим осетинското иронско *zulgæ* – буря, ураган, което е от ясен алтайски произход. (ОРС) Виж също тюркското **jil, žil, sil* – вятър, в кумански *salgon*, татарски *žil, ujl*, казахски *žjl*, киргизки, карачаевобалкарски *džel, žel*, чувашки *sil*, якутски *sillie*, хакасски *čil*, – вятър. (ПРС) В унгарски *szél* – вятър. Протоалтайска форма **zāli*, протомонголски **salki*, съвр.монголски *salki(n)*, халха-

монголски *salxi*, бурятски *halxi(n)*, калмикски *sälkn, salkn*, саръ-югурски *salGэн*, в тунгусоманджурски (евенкски) *saldin*, корейски *sallaŋ, səlləŋ, salgiraŋ* – вятър, студен вятър. Ностартически паралел в ескимоското **cəla* – въздух, време (като метеорологична състояние). (S-AE) Тук трябва да посочим българското име **Силян/Силяна, Силян, Сило, Силе**, които Й. Заимов свързва с славянското сила. (ЙЗ-БИ, стр. 283) Но наличието на аналогичното чувашките женски имена *Сильяна, Силем, Силет*, и мъжките *Силентей, Силентук*, подсказват възможен прабългарски произход със значение – вятър, вихър. (ЧАЯ), (ЧХЯ)

28). Изот – синоним на името на кан Тервел. П. Добрев свързва името *Изот* с което е наричан кан Тервел в *Българския анонимен апокриф*, с памирското *иззат* – почитителен и благовъзпитан. (ПД-КДБИ, стр. 112) При чувашите се срещат имената *Исет, Исетер*. (ЧАЯ) При осетинците – женското лично име *Изсет, Изетхан*. (ЗГ-ОФЛИ) В осетински *jasdan* – доблестен, почитан, но най-точен паралел има с осетински иронски *izæet, zæd* – божествен, дигорски *izæet, izæed* – ангел ягнобското *izzat* – почитан, тох.(б) *yāso* – възхищение и задоволство, *yase* – чест. (ДРС), (ОРС), (МА, ЕП-ЯТ, сл.) Думата е общоиранска, произлиза от древноиранското *yazata* – божество, от *yaz* – жертва, т.е. на когото принасят жертва. В авестийски *yazata*, пехлеви и партянски *yazd*, персийски *izād*, кушанобактрийски *yazado, yazdo*, алански *yazad* – бог (от сармато-алански имена от Олвия – *Ιαζαδαγος, Ιεζαδαγος*). (ВА-С-4, стр. 291)

29). Избул (Исбул, Исвул) – прабългарско име, кавкан при канове Маламир и Пресиян. Споменат в Надпис № 58 на канасюбиги Маламир: „Кана-сюбиги Маламир, от Бога владетел. Неговия стар боила, кавхан Исбул, направи този водоскок и го даде на владетеля. А владетелят даде на българите много ядене и пиене, а на боилите и багаините даде големи дарове. Нека Бог удостои от Бога владетеля да преживее заедно с кавхан Исбул много години”. Според Б. Симеонов името произлиза от тюркските *iş/eş* – работа дело и алтайското *bul* – постигам, или от тюркските *is/es* – ум. (БС-ПО, стр. 183) Може да посочим още две решения:

а). Исбул – елен, кошута, предвид сакралното значение на това животно за българите. В талишки *ašbul*, гилянски *ašbēl*, персийски *ušpul* – кошута, в осетински *efs*, пушунски *āspah*, сариколски *afzul*, хинди-урду *aśwā* – кобила.

б). Исбул – стремящ се към истината, правдата. От осетинското иронско *aseg*, дигорското *æcæg* – истина, правда, алано-сарматската **ass/æss* – истина, правда и осетинското *bæll* – стремя се. Възможен ирански поризход? При чувашите се срещат имената *Ишпăлай, Ишполат, Ишполта, Ишпулат, Ишпулта, Ишпулс*. (ЧАЯ)

30). Илигер – савирски вожд, в 555 г. воювал като съюзник на Византия срещу Персия. В осетински *xælæg* – завист, *xælæf* – жадност. В основата вероятно стои несъхранила се аланска дума **æləg* – жаден, силно стремящ се, аналогична на старославянското *алкание*, литовски *alkanas* – жадност, респ. в съвр.български *алчност*. (ВА-С-4, стр. 166-167) Интерсен паралел посочва В.Д. Амико като думата реликт от езика на Алцековите българи **калазак** – лаком, алчен, показваща ясни алански (осетински) паралели. (ВД-БИ) В кушанобактрийски *agalgo* – жажда, в кховарски *alial* – пия. В пушунски *āl* – стремя се към нещо. (Ch-DIV) В тох.(б) *alalte* – жаден, стремящ се към нещо, *ākāl*, в тох.(а) *akalk* – жажда, стремеж. (DA-DT-b) Във вепски *azlak* – жаден. (VS-ETD) Така че вероятното значение на *Илигер* е било „силно желаещ, стремящ се”. При чувашите се среща името *Илечер*. (ЧАЯ)

31). Иратис, или Иратаис – кавкан на кан Крум, загинал от византийска засада, защитавайки владетеля. Според проф. И. Добрев, името произлиза от тюркското **er* – човек, което в прабългарски се произнасяло като „*ир*”. В. Бешевлиев разчита надпис върху печат, гласящ: „Господи, помагай на твоя раб”, а на обратната страна: „Йоан багатур кан Ирхитюенски”. Прилагателното **Ирхитюенски** може да е образувано от местно или родово име, вероятно

наследник на прабългарски по произход име **Ирхитюн**. Словоредът в надписа е характерен за печатите от 11-12 в. Притежателят на печата е иначе неизвестен. Употребата на вече изчезналия в гръцки език дателен падеж показва, че печатът е бил приготвен в Цариград, гдето в по-изискания гръцки се срещат старинни форми. (ВБ-ПЕП, стр.156) При чувашите се среща името *Иртекен*. И двете имена са производни на корена ***ирт**. Вероятно името отразява осетинското *ird* – светъл, ясен, свеж, производно на древноиранското **idra* – светъл, ясен, свеж. (ВА-С-1, стр.547) Коренът **irt/*ird* е в основата на осетинското *irtasæg* – проникателен, сега изследовател, учен. Така че **Иратис** е означавало проникателен, умен или светъл, ясен.

32). Ивац – бълг. аристократ, приближен на цар Самуил, непримирим враг на византийците. Името се среща при чувашите *Ивак*, *Иваç* (чувашкото „ç”, при латинска транскрипция „ş” се произнася като меко „с” – „сь”) и при осетинците *Ивадз*. Възм. връзка с осет. диг. *ivad* – бледен, светъл? Според В.Абаев извежда думата от индоиранското **vi-bha/*vi-ba* – блестящ. (ВА-С-1, стр.553)

33). Итгин – знатен аристократ, приближен до савирския владетел Алп-Илтivar, М.Каганкатвази уточнява че е бил родом от Хорасан. (ЛГ-СГ, стр.171) В чувашки *jät*, *jätän* – издигам се, издигнат, аналогично в осетински *ittæg* – много, изключително, В.Абаев го извежда от индоиранското **ati*, авестийски *aiti* – връх, свръх нещо, високо, издигнато. (ВА-С-1, стр.552-553) При чувашите се срещат имената *Итмей*, *Итмес*, *Иттик*, *Иттукан*, *Итакан*. (ЧАЯ) Вероятно **Итгин** е означвало издигнат.

34). Корсис – прабългарско име. За него научаваме от надписа на кан Омуртаг, че е бил *копан*, близък до кана, “от хранените люде” и се е удавил в р.Днепър. Интересно е че е написано с начално „О” **Ωкорсѣс**. Според Б.Симеонов предлага връзка с чувашкото *xoržъ*, уйгурското *kurč* – стомана, здрав, остър. (БС-ПО, стр.185) В.Бешевлиев предлага етимологично обяснение, изхождайки от осетински, от *kars* – сърдит, гневен, разярен, напрегнат, строг, производно на авестийското *kərəza* - гневен. Във вахански *karəyas* – скарване, сбиване. (ИС, К-ЭСВЯ, стр.206) В надпис от Боспорското царство е отбелязано аланските имена **Карзѣис** (*Karzeus*) и **Карса** (*Karσα*), аналогично на **Корсис**. Според Абаев, вероятно произлиза от глагола *karz/kærзын*, *kærzun* – режа, кастря, съдирам, но смятам че връзката с *kars/kərəza* – гневен е по-логична. От същият произход, със значение зъл, гневен, е името на легендарния Герсиваз (***Karsēvaz***), отрицателен герой брат на Афрасиаб, от иранския епос „Шах-наме” на Фирдуоси. (ВА-С-1, стр.572-573), (ВБ-ИЕП) Вж. българското **карес** – отмъщение. А за началното „о” може да предположим че е сходно с осетинското *a* – кратка форма на показателното местоимение *aj/ajæ* – този, тази, това.

35). Кракра – прабългарско име, болярин, владетел на Перник. Интересна податка е санскритското *krkāra* – създавам, творя, произвеждам, респ. *Кракра* – създаващ, творящ, от глагола *kār* – движение, съзидание, дело. Но е възможна връзка с друго санскритко-тохарско понятие *karkara* – твърд, стоманен. В български се използва и диалектната дума **керкида** – твърд, която според БЕР е с неясен произход. При чувашите – *Кѣрекаç*, *Кѣркке*, са мъжки лични имена. (ЧАЯ)

36). Кубер – прабългарско име, вероятен син на *Кубрат*, заселил се с хората си в Македония. В Тревненско и Родопите, се е срещало вече изчезналото женско име **Кубра**. Името **Кубра** се среща и в израза „Армаган да си проводя на сестра **Кубра** чапрази”, записан в народна песен. Името **Кубер** се среща и сред най-разпространените осетински фамилии, под формата *Къабертæ*, от *Къабер* и *тæ* – частица за множествено число, в руска редакция *Каберови*, т.е. *Куберови*, също под формата *Къабыр*, *Къобор*. (ЗГ-ОФЛИ) При чувашите се среща идентичното *Күвер*, *Күпер*, *Күпер*. (ЧАЯ) Могат да се посочат четири етимологични варианта:

а). Кубер – голям силен. В осетински *kъobor* – голям, силен, здрав. (ДРС),(ОРС) За Абаев е подражателно слово, от корена *kъob/kъæb* – изпъкнал, кръгал, респ масивен, голям. (ВА-С-1,стр.635) В пушунски *khrop, khraupa* – разпростирам се, раста. Аналогично в чувашки *кармар* – голям, масивен, величествен.

б). Кубер – твърд като скала, канара. В осетински дигорски *kъæbur* – твърда скала, скален къс, канара, *kъæburtæ* – скалисто място, скални зъбери, *kъæburgin* – скалист, в иронски *kъиыбыр* – невисок хълм, подножие на планина. Абаев свързва произхода с изходен ирански (алански) корен *kъob/kъæb* – изпъкнал, кръгал, респ масивен, голям. (ВА-С-1,стр.621) Дигорските примери обясняват изцяло и произхода на топонима Кабарда (сега в Кабардино-Балкария) като скалисто, непрестъпно място. В кабардински названието е *Къабэртае* – Кабарда и няма убедително обяснение. Свързва се с легендата за Княз Инал, родоначалникът на кабардинците (които са касоги или абхазо-адиги) и неговият приближен Кабарт. Като се вижда „Къабэртае” е точна калка от дигорското *kъæбуртæ* – скалите, канарите. Река с името *Кабарды*, е отбелязана в руските документи от 19 в., (сега Кабърлъ) на територията на Азербайджан, протичаща в областите (уезди) Джаватски, Арешки и Джеванширски.

По-далечна етимология: От древноиранското *kawka* (*kauka*), авестийски *kaurha*, древноперсийски *kaufa*, пехлеви *kōf, kōh* – планина, хотаносакски *as-khaukara* – канара, ягнобски *kū*, кюрдски *kêw*, талишки *kū*, гилянски *ku* – камък, планина, осетински *хох/хонх*, пушунски *koh*, персидйски *kuh*, шугнански *kū*, нуристански *kūš* (Хинду-куш – Индийска планина), белуджи *ko, ko[h]*, хинди *kiā* – планина. (ВА-С-4,стр.222-223) Например названието Кавказ, се извежда от иранското *kāw-kasi* – бели (снежни) планини. Или названието *кушани* – планинци.

в). Кубер – име на божество. Можем да посочим името на древноиндийския бог на богатствата *Кубера*, староиндийското *Kúbera, *kabera*. В осетински *kъæbær* – хляб, средства за съществуване, блага, храна, богатство, непалски *kuber, kuber* означава директно пари, богатства. Фригийската *Кибела* – Богинята-Майка, е свързвана с култа към плодородието, като сходно с древноиндийското божество *Кубера*. Също има паралел с фригийското *Καβειροι – Кабирите* са божества покровителствали моряците и славянското *Купала* – бог на изобилието, чийто празник се е празнувал в деня на лятното слънцестоене, с общо къпане за двата пола и еротична освободеност. (СД-ПМ) Старостин посочва вероятното протоиндоевропейско **Kabeir`o* – име на божество. (ИЕЕ)

г). Кубер/Кувер – елен. Ако търсим алгайски паралели може да посочим тунгусоманджурското, в евенкски *кувэр* – елен, лос. (ССТМЯ-1,стр.423)

37). Кутулзис – вожд на савирите, проявил се във византийско-персийската война от 555 г., заедно с *Балмах* и *Илигер*. Името показва недвусмислена връзка с българското име *Кутул, Кутто, Кутин, Кутло, Кутул*, дало съвр.фам. *Кутулев(и)*. (ЙЗ-БИ,стр.190) Вероятна връзка с персийски *kutulu* – дребен на ръст, вахански *kət*, ягнобски *kuta*, кюрдски *kuta*, пехлеви *kutak*, талишки *kūto*, персийски *kutah*, шугнански, хуфски, рошански, бартангски *kut*, гилянски *kūto*, искашимски *kūt*, сариколски *kūt*, санскрит *katus*, дардски (шина) *kōt, khuto*, хинду-урду *chat*, тох.(б) *k.tk* – краен, къс, индоарийски **khutta* – малък, дребен. (VS-ETD),(DA-DT-b),(ИС,К-ЭСВЯ,стр.220) В осетински *кътуты* – свит, от древноиранското **ku(n)ta* – къс. (ВА-С-1,стр.643) Например един от арменските царе носи името *Хосров II Котак* (330-338 г.), Хосров Ниския, Късия. При чувашите се среща името *Кутти*, при осетинците – *Кутат*. (ЧАЯ),(ЗГ-ОФЛИ)

38). Лабориц – български управител на съвр.Закарпатска Украйна, пръв понесъл и станал жертва на унгарското нападение. Днес *Лабориц* се среща като унгарска фамилия. Традиционно се смята че това или е по-късно измислено име, плод на унгарските легенди „за завладяването на родината”, или древнотюркско прабългарско име, производно на **ал-барс* – „герой барс”, или силен като барс. Предлагам друго етимологично решение:

а). Лаборц – нападащ, от осетинското иронско *laebuыыгп*, дигорско *laeburun* – нападам, производно на древноиранското *fra-bur* – нападение, *bar* – бързо движение. Съответно в иронски *laeburæg*, дигорски *laeboræg* – нападател. (ВА-С-2,стр.16-17)

б). Лаборц – дар, респ. дараяващ, щедър. Друга възможност е да свържем името с осетинските *Лавер*, *Лавре* и чувашките *Лавраç*, *Лаврук*, *Лавруш*, *Левер*, *Леврен*. Вероятна връзка с осетинското *laevар* – дар, подарък. (ДРС),(ИРС)

39). Мостич – прабългарското име, *ичрегу-боил* или *чъргубил*, висш държавен сановник – дипломат, при царете Симеон и Петър, **Мъсто, Мъстил, Мъстуш, Мъстимир, Мъстьо** – бълг.имена от 14 в. (ЙЗ-БИ,стр.232) В.Бешевлиев се придържа към мнението на Фасмер, Абаев, Згуста, които свързват това прабългарско име с авестийското *masta*, персийското *māst*, хотаносакското *masta*, осетинското *mast*, ягнобското *mast*, кюрдското *mest*, пушунското *mast*, талишкото *mos*, шугнанското *mast*, гилянското *mêst*, сариколското, искашимски *mast* – гневен, заплашващ, опиянен, а суфикса *-ич* остава необяснен. (ВБ-ИЕП),(ВА-С-2,стр.76-77) Заето и в бурушастки като *mōškiš* –сърдит, гневен. Иранските понятия са от един корен със славянското *мъст* и тохарското *mas.sāt* – презрян, мразен. В иранските езици думата означава и опиянен, аналогично на старобългарското *мъстѣ* – младо опиващо вино. В пехлеви *mast* – гневен, възбуден, *mastōg* – опиянен. (ИР-ПРС) Суфиксът *-ич* е типичен за согдийските имена, например *Трнавчич*, *Диваичич*, согдийски владетели от предислямската епоха. Името е познато като аланско, от надписите в Боспорското царство, като **Маста** (*Маста*). Съвр.осетински вариант е *Моце*, *Мисти*, *Мисто*, а чувашки *Маçтук*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ)

40). Мугел – прабългарско име на оногурски владетел (**Моуγελ** у Малала и **Моуаγέρηγ** у Теофан). Също така името **Моузес, Мога**, е носено от владетели на индосакските държавици през кушанската епоха и прабългарският им (оногурски) аналог е *Мугел* (брат на *Грод*). Той извършва преврат срещу брат си защото е приел християнството от Византия. Същото име носи и един от владетелите на Даван (Фергана), отразено в „Хан-шу” като *Мугуа*. При осетинците се среща името *Муга*, а при чувашите *Мукка*, *Мукки*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ)

Етимолог. връзка и с българското **мок** – сила, мощ. Етимологични паралели: В санскрит *majjāñ*, протоиндоирански *mazgha*, авестийски *mazga*, осетински *magæz*, белуджи *majæg*, пушунски *māzāā*, язгулемски *mul'z* – мога, способности. (L-IAIL) В осетински *migæncæg* – работещ. В хотаносакски *maiууāi*, *maiууо* – сила, способност, власт. В пехлеви *mahist* – голям, силен.

41). Мундо – български авантюрист от Гепидо-българското царство, установил се във Византия и преминал на византийска служба по времето на Юстиниан Велики. Загиба със сина си по време на „Италийския поход” на Велизарий срещу готите. Съвр.аналог на името е **Мъндьо**, което показва че името е било **Мъндъ**. При чувашите се среща името *Манат*. (ЧАЯ) Вероятни са три обяснения:

а). Мундо (Мъндъ) – голям. В тох.(б) *mān*, *mênt* – много, повече, голям. (ВИ-ТЯ,стр.43) Също в чувашки *mān*, тюркменски *mәnet*, киргизки *man* – голям. (VS-ETD) Старостин посочва изходното *mana*, тюркското *ban*, *bon*, монголското *mandu*, *mantu*, бурятски *mandagar*, *mantan*, тунгусоманджурското *mani*, *mandu* (вж. манджури – множество хора), корейското *man(h)*, японското *manai* – много, множество, голям. (S-AE) Урало-алтайски паралел, във фински, естонски *toni*, саамски *toanāk*, удмуртски *mindā*, *mēnda* – много. (UE) Имаме урало-алтайски корен, заимстван и в тохарски, или ностратически такъв (вж. англ. *many* – много). Тук може да свържем българските имена **Маньо, Манчо** и производните им.

б). Мундо (Мъндъ) – силно желаещ. В осетински *mond* – желание, стремеж, *mondag* – силно желаещ, стремящ се. (ДРС),(ОРС) Думата е производна на древноиранското **manti/*manta* –

силно желание, заето в тох.(б) *та̄ни*, хотаносакски *mana* – силно желание, кюрдски *tenj*, пушунски *mina*, согдийски *mān* – желание, стремеж. (ВА-С-2,стр.129)

в). Мъндо (Мъндъ) – дребен, малък. Във вахански *məndəš* – дребен, набит човек, ягнобски *munda* – къса тояга, цепеница, язгулемски *mendeq*, пушунски *mendeqaj* – дребен набит човек, *mund* – къса тояга, цепеница, ория *mandua* – дребен и дебел. (ИС,К-ЭСВЯ,стр.238)

42). Мусокий – вероятно прабългарско име, носено от вожд на славянско племе. *Мушад*, *Мусо*, *Мусин* – български имена от 16 в., *муся се* – гримаснича, *Мусо*, *Мусачио* – имена, посочени от Винченцо Д'Амико като останали от Алцековите българи. (ВД-БИ) При осетинците се среща идентичното име *Мусо*, *Мусса*, а при чувашите *Мустмай*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) В.Стоянов го свързва с фамилията *Мушатов*. В етимологична връзка с пушунското *mušād* – намусен, запалшителен. (ВС-КПАБ,стр.268) Явно че *Мусо* е по-късна форма на *Мусокий* и *Мостич*. Виж авестийското *mosta* и произв., също в хинди-урду *māsh*, *mushtaqq* – гневен, тох.(б) *mas.sāt* – мразен, *mrausk* – намръщен. В таджикски *musibad* – нещастие. В санскрит *mrduka*, *mūkha*, хинди-урду *mugrā*, мартхи *mukana* – намусен, персийски *mokhatarah*, бенгалски *majānō* – гняв. Като второ решение, може да се посочи осетинското дигорско *mos* – отмъщение, мъст, *musujæj* – ръкопашна схватка, бой, хотаносакски *mussa* – похитител, санскрит *moso* – похищение. И като трето решение може да се посочи в осетински иронски *mustuč'i*, дигорски *mustuk'i*, вахански *məst*, хотаносакски *mustu*, мунджански *mušk*, йидга *mišć* – юмрук, производна на авестийското *muši*, в персийски, таджикски, пушунски *mušt* – юмрук. (ВА-С-2,стр.131,134),(ИС,К-ЭСВЯ,стр.239) Така или иначе имаме заплашваща семантика на името.

43). Небул, Невул – прабългарско по произход име, носено от управника на тема Опсикон в Анатолия, българин по произход, назначен от император Юстиниан II в 688 г. Етимологични паралели: В санскрит *naābhya*, протоиндоирански *hnabhia*, авестийски *nāfa*, средноперсийски *nāfag*, партиянски *n'p*, съвр.персийски *nāfa*, ягнобски *nofa*, кюрдски *nav*, пушунски *ni*, талишки *nofē*, шугнански *na'f*, язгулемски *naf*, кховарски, искашимски *naf*, вахански *nof* – пъпна връв, семейство, род, племе. Също в санскритски *naāpāt*, протоиндоирански *hnaptiha*, авестийски *nafšu*, *napat*, съвр.персийски *nawa*, *nawāsa*, *nābire*, пушунски *nwasay*, талишки *nēbē*, таджикски, язгулемски, ягнобски *nabera*, искашимски *növus*, вахански *nöpus*, *narъs*, сариколски *nabъs*, хуфски *nabus*, язгулемски *nabes*, шугнански *nebos*, *nabi'r*, сариколски *nabiro* – дете, внук, потомък. (L-IAIL),(IED),(ИС,К-ЭСВЯ,стр.249) В пушунски *nafara* – хора, народ. При осетинците *Naf* е божество почитано като покровител на рода и семейството, аналог на славянския *Pod*. По-старата форма на името е *Nab*. (ГТ-ППЯНКВЕ,стр.56) В.Абаев го извежда от авестийското *nāfah*, согдийското *n'β* – род, дигорското *naffæ* – пъпна връв. (ВА-СЕИ,стр.111) В тох.(б) *napet* – народ. В унгарски *nèp* – народ. В чувашки *nesël* – род, племе. (ИА-УЧРС) Връзката на прабългарското име *Небул*, *Невул* и аланското божество *Наб/Наф* е напълно оправдана. При осетинците се среща идентичното име *Нафи*, а при чувашите – *Нави*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ)

44). Нестонг – прабългарско име. (ВБ-ПЕП) Името *Нестонг* носи братът на Сермон, владетелят на Срем. Името е споменато от Михаил Деволски, византийски епископ на Девол, направил допълнения към т.нар. *Виенски ръкопис* на „*Историята*“ на Йоан Скилица, явно ползвайки български несъхранени извори за времето на Самуил. (АС-БЦС-1,стр.529) Вероятно имаме прабългарско по произход име, свързано с осетинското иронско *stong*, дигорско *æstong* – глад и отрицателната частица *ne*, респ. в осетински *ænæ*, *ænæ+stong* – негладуващ, т.е. типична пожелателна семантика – да е сит, никога да не гладува, да не страда. (ИРС) В согдийски *stānk* – болест, страдание, глад (Пелио). Вероятното древноиранско **stanaka* – глад, болест, страдание, в протоиндоирански, санскрит *stan* – стенание, болка, страдание, се приближава да изходния индоевропейски корен **sten-*, от който е и славянското *стена*, *стон*, в руски *стенать*, *стонать*,

немското *stöhnen*, балтийското (литовско) *stėnati* – страдам, вик от болка. (ВА-С-3,стр.154),(L-LAIL) При осетинците се среща мъжкото име *Несма*. (ЗГ-ОФЛИ)

45). Олдоган, Одолган или **Улдах** – хонско име, посочен е от Агатий Миренайски, като военачалник, „хон” във войската на Велизарий, при похода в Италия, командир на крепостта Перуджа. Вероятната етимология е свързана с аланското, осетинското дигорско *aldzæn* – славен, необикновен, *uældær* - висш, висок, производно на *uæl* – висок, височина. (ОРС),(ДРС) При осетинците се срещат сходните имена *Алдахъ*, *Улдан*. (ЗГ-ОФЛИ) Завършващият суфикс *-gan* – поразявам е типичен ирански.

46). Остро (Острви) – прабългарско име, **Остров(и)** – рядка съвр.българска фамилия, няма нищо общо със славянското *остров*. За прабългарското име **Остро**, В.Бешевлиев посочва алански произход, като се основава че един от сподвижниците на *Аспар*, носи името *Острис* (**Острѹс**), без да посочва етимология. (ВБ-ИЕП) При чувашите се среща името *Острек*. (ЧАЯ) Самият *Острис* е бил сред най-доверените хора на Аспар е в 479 г., когато Аспар е убит от император Лъв, вдига бунт. Според Ф.И.Успенский, името *Острис* е славянско, производно на прилагателното *остър*, което е повече от съмнително, предвид все още незапочналото проникване на славяните към Византия по това време. Много по-възможна е предложената от Вернадски връзка с осетинското иронско *stȳr*, дигорско *stur*, *æstur*, *istur*, *ustur* – голям, силен, заето и в чувашки *satur* – силен, здрав, едър. В санскрит *sthiraā*, авестийски *stira*, *istsira*, протоиндоирански *stuhra*, пехлеви *stabr*, хотаносакски *stura*, кюрдски *stir*, *stūr*, *astūr*, белуджи *istūr*, йидга *ustūr*, пушунски *satul*, парачи *stōro*, ормури *stur*, персийски *suturg*, гилянски *setur* – силен, голям. В летописа на Йоан Никуйски, името **Стиракс** е предадено като *Astēra*, максимално близко до дигорската форма. (ОМХ-МГ,стр.459) Също в надписите от Боспорското царство се открива името *Стуранос* (Стиранос). В Балкария и днес съществува планински масив – **Устур**. (VS-ETD),(ВА-С-3,стр.159) Така че прабългарското **Остро** е максимално близко до дигорското *æstur* и означавали голям, силен, като аналог на едно друго име *Стиракс* и съвр.му бълг.аналог **Щерьо**.

Нека разгледаме топонима **Уструшана** (родината на оногурите в Средна Азия – Согдиана). Явно произлиза от същия алански корен *astar/ustur* – голяма, обширна и иранското *χṣayana* - страна, т.е. голяма, обширна страна. Явно вариация на **Уструшана** е названието *Астрахан* (топоним с нетюркски произход, но съхранил осетниското *хан*, тохарското *kaniya* – страна), град в **Южното Поволжие**, територия през която преминават всички източноирански *алано-кангарски*, племена, вкл. и *оногурите*, изселници от **Уструшана**.

47). Отум, Ахтум, Айтон (Ohtum, Achtum, Ajtony) – болярин от български произход (син на болярина **Глад**), първоначално унгарски васал, после присъединил се към Самуил, защитава Бдин в 1003 г. от византийско-унгарската обсада. Според една от версиите загива в 1003 г. в битка с маджарите, според друга, в същата 1003 г. е покръстен (бил е езичник, имал е 7 жени) от император Василий II, който завладял Бдин и продължава да управлява отвъддунавските си владения още 20 години (до 1028 г.), след което владенията му са присъединени към Унгария. Смятам че най-правдоподобно е мнението че Отум е убит от унгарския военачалник Чанад, който наследява (по-точно завладява) земите му, а столицата на Отум Марошвар, се преименува на Чанад. Земите на Отум за между реките Тиса, Марош, Дунав и Карпатите, т.е. унгарския Темешки банат, областта около гр.Тимишуара (Темешвар). **Ахтум, Отум** или **Айтон** са форми на името дадени през унгарска транскрипция. **Унгарската форма вероятно отразява изходното Айто или Уто, Ут. Отум и Ут** всъщност да се двете форми на едно и също име, производно на аланското *od/ud/uod*, кушанобактрийското *uado*, пехлеви *wād*, согдийското *wāt* – душа, дух, в персийски *aqdām*, ягнобски **wat*, пушунски *uda*, шугнански *voyd*, язгулемски *woyt*, сариколски *voyd*, хинди-урду *ād*, *ātma*, бенгалски *adhyãtma*, кашмирски *ātmārām*, непалски *āt*, *ātmā*, санскрит

asu - дух! Също в чувашки *vutăš* – дух, митично същество. Самата му етимология е свързана с ностратическото понятие **adam* означаващо човек, човешко същество, но произлиза от **wad/bad* – вятър, повей, движение на въздуха, дъх – респ. дух а дъхът е символ на живота, по-късно осмислено в религиозната представа за душата. Древноиранското понятие за душа е *auta*. (ВР-ДЭ-ЭСИЯ-1,стр.271) При осетинците се среща мъжкото име *Уатма*, а при чувашите *Утми*, *Утъен*, *Отин*, *Оттек*, *Отточ*, *Оттяк*, *Отуч*, *Эхтем*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) При чувашите *Этем* е духът на починалия, т.е. човешкият дух, душата. (ДМ-ТДИПЧ,гл.3) Също *этем* – човек, човешко същество. (МФ-ЭСЧЯ-2,стр.482) Вероятно от същия произход са **Ота**, **Отеш**, **Отко**, **Ото**, **Отешил** – бълг.имена от 15 в. (ЙЗ-БИ,стр.249) Привържениците на тюркската теория, предлагат свои етимологии за името: Т.Балкански – “*ай тун*” - голяма луна, или “*ай тун*” – голяма мечка, вероятно като име на първобългарски род” и проф.Иван Добрев – от прабълг.(тюркско) **aq* - бял и иранското (по-точно тохарското) по произход **ton* – дреха, облекло, старотюркски *ton* – дреха, татарски диал. *tan* - дреха, киргизки *ton* – кожух, чувашки *tum* – облекло, дрехи, т.е. като семантика, приблизително “белодрешко”. Много по-логично е да се търси връзка с чувашкото *atem*, осет.дигорско *atam* – човек (ср.с душа, дух).

48). Оксонос, Охсонос, Охиин, Охиун, Шун – прабългарско име, фиксирано в гръцка транскрипция от 9 в. – Οχσονοϋς. Съществува и мнение за транскрипцията като **Шун** (ο`Χσονοϋς). Съвр.осет. име *Охъаз*, *Оханæз*. (ЗГ-ОФЛИ) За Б.Симеонов то отразява тюркското *sū* – войска. (БС-ПО,стр.188) В.Бешевлиев го свързва с авестийското *axšaēna*, скитското *αξιειν*, средноперсийското *axšain*, пехлевийското *xshēn*, согдийското *xs`yn`k* (*əxsānēk*), съвр.персийското *ixšīn*, *xasin*, кюрдското *şīn*, *şīnī*, пушунското *šin*, *šna*, шугнанското *xʼīn*, язгулемското *šin*, сариколското *x'eun*, *khoin*, йидга *akshin*, осетинското *æxsin*, йидга *akshin* – със значения тъмен, сивосинкав, жълтеникав. В тох.(а) *āšna* – сив, син, тох.(б) *kentse* – ръждив. (DA-DT-b) В тох.(б) *eksinek*, хотаносакски *aššānaka* – гълъб, посочена от В.Абаев като пряк осетино-тохарски изоглос, с осетинското *æxinæg* – гълъб. (ВА-СЕИ,стр.137-138) Но всъщност виждаме разширение на същия ирано-тохарски корен за сиво-син цвят, предвид оперението на гълъба. Осетинското *æxinæg* е производно на съответното *æxsin* – сив, а гръцкото название на Черно море, „*Понт ексинос*” е директна скитска заемка. (ВА-С-1,стр.220-221)

Всъщност може да посочим две вероятни етимологии: **а). Тази на В.Бешевлиев** и съответен паралел със съвр.име от ирански произход – *Оксана*, т.е. **Охиин е прабългарския аналог на славянското Черньо**. От същия произход е и античното название на р.Амударя – *Окс*, *Оксис* – черна река.

б). Връзка с вероятното прабългарско *ош/(х)ош* – хубав, Охиин, Ош е аналог на *Хубен*. В осетински *хос*, ягнобски, пушунски *хиš*, талишки, персийски *хоš*, шугнански *хōš*, таджикски, гилански *хиš*, язгулемски *хēš*, сариколски *хūš*, пушунски *sse*, синдхи *xushii* – добър, хубав, щаслив. (VS-ETD) В пехлевийски *xwash* – сладък. (ИС-ПРС) В кумански *хос* – добър, в карачаевобалкарски *аšхы*, чувашки *хиš*, татарски *јахšы*, *хиš*, киргизки *kos* – хубав, добър, са ирански заемки, в дигорски *asxi* – хубав, добър. В иронски *æxšызгон* – приятен, с хубав, приятен вид. (ПРС),(МФ-ЭСЧЯ-2,стр.375),(ДРС),(ИРС)

49). Онегавон – прабългарско име, **Неугион** – аланско име, съвр.осет. име *Науæг*, също се срещат *Нога*, *Ноги*. (ЗГ-ОФЛИ) Онегавон е приближен на кан Омуртаг, зера-таркан, удавил се в р.Тиса. (ВБ-ПЕП) В.Бешевлиев, разчита върху варовиков блок, намерен в Плиска, сега в Археологическия музей в София, представя рисунка на конник и на две човешки фигури, придружени от следния надпис на гръцки език: „Тук бяха веломощният, *Пумир*, **Негюн**, *Петър*”. *Негюн* е вариант на *Негавон*, *Онегавон*. (ВБ-ПЕП) Може да се може да се изведе от осетинското иронско *пыгæд*, дигорско *пигæд* – погребан, мъртъв, с отрицателната частица *он-*, в осетински *æп-*, старобълг. **Ж (он, ън-)**. (ОРС),(ДРС) *Онегавон* – безсмъртен. В пехлеви *anōshag* – безсмъртен. В тох.(а) *nak*, *nek* – умира и отрицателната частица *он-*, неуморим, безсмъртен,

аналогично на тохарското *опиуайһе* – безсмъртен, съзнателен, или от Идентична е семантиката на гръцкото *Атанасий*.

50). Органа – чичо на Кубрат. Можем да се свърже със санскритското *ogana*, пракритското *ogr.naā*, санскритските форми *ugrāna*, *ugrānā*, *urgana*, *ugraā*, протоиранската форма е *augar*, *ugra*, авестийските *ugra*, *uṛra*, *aoggar.n*, староперсийските *ugraka*, согдийски *ʿyrk* (*uṛrak*), протоиндоиранското *hugra*, бенгалски *ugra*, маратхи *ugira*, *ugrata*, *orataghana*, кашмирски *zonguru* – силен, най-силен, чрезмерно силен, здрав. (L-IAIL),(BP,ДЭ-ЭСИЯ-1,стр.259) В ирландски *urchuid* – застрашаващ, убиващ. (EDGL) Тези примери обясняват етимологията на прабългарското име **Органа**, както и на думата **ургулешката** – грубо, непохватно, разрушаващо. Аналогично в дигорски *urgъи* – непохватен, груб, *urgъијаи* – разсипан, разпилян. (ДРС) Вероятно от същия корен е етнонима **урри** – силни, иранска заемка. Самоназванието на унгарците *magyar* означава същото – хора юнаци, силни, смелчаци.

51). Осланас, Ослан (Обланнас) – военачалник при владетелите Крум и Омуртаг. Обикновено името се интерпретира като „славянско” *Ослав* – да е славен. (ЙЗ-БИ,стр.249) Интересно е че подобно име се среща и при чувашите – *Ослав*. (ЧАЯ) Но още в началото на 20 в. Д.Шишманов изказва хипотезата че това е прабългарско име. Н.Ашмарин я подкрепя с идентичната чувашка дума *uslan* – лъв и идентичното чувашко име *Услан*. (НА-БЧ) (вж.етим.на *слонъ*) При осетинците се среща аналогичното *Аслан*. (ЗГ-ОФЛИ)

52). Пасхач – бълг. име от 10 в., **Пацо, Паско, Пацан, Пацун, Пацул, Пацик, Пасик** – покъсни варианти на името от 16-17 в. (Н.Тулешков) Името вероятно е с прабългарски произход. (НТ-АИСБ-2,стр.146) Според Й.Заимов тези имена са производни на Паскал. (ЙЗ-БИ,стр.258) По-вероятно е да имаме вторично наслагване на езически прабългарски имена към блискозвучащото християнско Паскал. При осетинците се среща аналогичното *Паци, Пици, Пыцан*, а при чувашите *Пасай, Паскай, Пацей, Паци, Пацинка, Пацци, Паццук*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) Възможна връзка с чувашкото *rysăk, pusăk, posăk* – голям, обемен, в осетински иронски и дигорски *paka* – широк, голям. Според Абаев думата е с вероятен подражтелен характер, т.е. с неизяснен произход. (ВА-С-2,стр.236) Но откриваме индоирански корени, в хинди-урду *paurhā, pahnā*, персийски *bahw, pakhč*, пушунски *pahan-dār*, кашмирски *bakhēra*, белуджи *prāh*, непалски **phakka* – широк. (DDSA) А за чувашката дума Федотов посочва тюркското *buiik*, шорски, койбларски *puzuk*, хакасски *pözäk*, уйгурски *raduk*, саръуйгурски *bezyk* – голям. (МФ-ЭСЧЯ-1,стр.466) Паралел в угрофинските езици, в естонски *pikk, pitk*, фински *pitka*, хантски *pēt, pāl, pēlät*, манси *pält*, унгарски *fél, félett*, енецки *fide, fise*, камасински *pürzē* – голям. (UE)

В древността Бабадагския масив (Сев.Добруджа) е носел името о-в *Певки* или *Пюки*, което най-вероятно е от сармато-алански произход и означава голям, широк остров. В случая имаме ностратически корен, но имената са по-близо до алтайския корен.

53). Перина, Пирин, Пернико – ранносредновековни български имена, **Перник** – топоним. Й.Заимов посочва още **Перно, Перньо, Перню**. (ЙБ-ОФЛИ,стр.254) Проф.К.Попконстантинов публикува имена на български пратеници, които по времето на княз Борис I посещават манастира „Св.Петър” в Залцбург. Трима от тях се наричали *Perina, Pyrin, Pernicho*. (КП-НДПА-БВ-2000-2,стр.38),(ГН-ЦРРБ,стр.168) При чувашите се срещат имената *Пърнай, Пърнаш*. (ЧАЯ) Съществувало е тохарското мъжко име *Pernik*. То е идентично с името на българския гр.*Перник*. В тох.(б) *pernerñe*, в тох.(а) *par.m, parñno, parnore* – слава, *pernen* – достоен, славен. (ДА-ДТ-б) Протоухарското *perne* е заимствано от иранските езици и отразява разбирането за *фарна*. В согдийски *prn*, хотаносакското *phāra* – фарн. Авестиското *hwarnah* – фарн означава слава, божественото предопределение на царската власт. В персийски *farrehee*, пушунски *fakhr*, хинди-урду *pūrṇa* – слава. Името на *Перник* е очевидно идентично с тохарското име *Pernik*. Негов

закономерен ирански аналог е името *Фарнак*, така се е наричал сина на Митридат Евпатор, владетел на Боспорското царство. Сравни с идентичното осетинско иронски *færnyg* – богат, щаслив и иронското *færnyg*, дигорското *fernig* – носител на фарна, щасливец. Абаев го свързва с името Фарнак. (ОРС),(ВА-С-1,стр.413) В свър.осетински аналогът му са имената *Фарнаæ*, *Фарни*. (ЗГ-ОФЛИ) така че *Перина*, *Пирин* – щастие, удача „фарн”, а *Перник(о)*=*Фарнак* – щасливец, притежател на фарн. Обикновено топонимът *Перник* се свързва със славянския бог *Перун*. Същото се отнася и за планината *Пирин*, но явно погрешно.

54). Пирогаст – име на един от славянските архонти, от прабългарски или аварски произход. (АС-БПСР,стр.42) След Мусокий, вожд на дакийските склавяни става Пирогаст през 595 г. Името е сходно със сарматското Анагаст. След Мусокий, вожд на дакийските склавяни става Пирогаст през 595 г. Името е с явна иранска етимология. В авестийски *frii*, средноперсийски *rwru*, партиянски *fryx*, согдийски *brywk* – възхвалявам, в осетински *fyr* – много, изобилие. (Ch-DIV) В санскрит *ghasta* – ръка. Така че *Пирогаст* – възхваляваща ръка, или от общоиранското *pir* – стар, респ. старши, старейшина. Името се е съхранило и в следващите векове под формата *Пиро*, *Пирол*, *Пирил*, *Пирян*, *Пирим*, *Пирул*, *Пирьо*. (ЙЗ-БИ,стр.257,258) При чувашите се среща подобното *Пирикач*, *Пирмук*, а при осетинците - *Пиран*, *Пиро*, *Пируз*. Последното може да се свърже и с персийското *Пероз* (*Фируз*) което е с почти същото значение - победоносен. (ЧАЯ),(ЗГ-ОФЛИ)

55). Пумир – прабългарско име, разчетено от В.Бешевлиев, върху варовиков блок, намерен в Плиска, сега в Археологическия музей в София, представя рисунка на конник и на две човешки фигури, придружени от следния надпис на гръцки език: „Тук бяха веломощният, *Пумир*, *Негюн*, *Петър*”. *Негюн* е вариант на *Негавон*, *Онегавон*. (ВБ-ПЕП) За Пумир откриваме вероятна алтайска етимология и значение дракон. При чувашите съществува аналогично име *Пумар*. (ЧАЯ) В старокорейски *pajǎmp*, свър.корейски *pǎt*, древнояпонски *petji*, средновековен японски *fēmi*, протояпонска форма **pǎim(p)V* – змия, в тунгусоманджурски, улчийски *pijti*, орокски *rotoi*, нанайски *pijmur* – дракон, змей.(S-AE) Особено близко е нанайската форма.

56). Раяр(и) – утургурски вожд, чийто отряд е съюзен на готския крал Теодорих в 555 г. при войната му с Византия. Посочен е от В.Д.Амико. (ВД-БИ) При българите се среща името *Ран* с производните му *Ране*, *Рани*, *Рано*, *Ранул*, *Ранко*, а при осетинците *Роен*. Вероятна етимология: името може да се свърже с авестийското *rānuya*, пехлеви *rān*, индоарийски (санскрит) *ran*, *rana*, *raṇati*, *ranyati*, осет.иронски *raɣjɪn*, дигорски *iraɣun* – радвам се, наслаждавам се. (ЙЗ-БИ,стр.270-271),(ЗГ-ОФЛИ),(ВА-С-2,стр.347-348)

57). Родан – лангобардски аристократ от български произход, заедно със сънародниците си Забан и Амон в 6 в. опустошили обалстта Прованс. (ВД-БИ) Името се среща при българи и осетинци като *Рато*, в български също *Ратин*, *Ратил*, *Ратен*, *Ратой*, а при чувашите – *Ретвен*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЙЗ-БИ,стр.271),(ЧАЯ) Явно имаме прабългарско по произход име, което се обяснява добре от осет. иронско *rati kænyn*, дигорско *rati kænun* – извършвам, *rattæg* – творец, старобълг. *реть* – стремеж, желание, българското *ратувам* – желая, стремя се към нещо. (ИРС),(ДРС)

58). Салан - български комит (управител) на погранична област на територията на днешна Войводина през 9 в. Салан е управлявал земите между реките Дунав и Тиса в днешната сръбска област Бачка), а резиденция му се е намирала в град Тител. Единствените сведения за Салан дава Унгарската анонимна хроника (*Gesta Hungarorum*). Там се казва че Салан е чичо на българския цар Симеон. След 896 г. Салан със собствени сили се бори с нахлуващите от север (от Закарпатието) маджари. Симеон му изпраща помощ но българите са разгромени в битка състояла се между градовете Тител и Олпар. *Салан* загива като се удавил в Дунав при отстъплението на

разбитите български войски. Името е от прабългарски поризоход. При осетинците се среща във варианта *Сала, Слан, Сланбек, Слангери, Сланыхъо*, а при чувашите *Салей, Салей Салентей, Сали, Саливан, Салик, Салитей, Салих, Салихвар, Селен, Селентей, Селентер, Сели, Селиван*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) Вероятен произход: В персийски и шугнански *šala*, памирски *šale*, гилянски *šolê*, чувашки *šolът, šulът* тох.(б) *sāollye* – пламък, угрофински **šala* – светкавица. (VS-ETD),(DA-DT-b),(МФ-ЭСЧЯ-2,стр.133-134) Във вахански *šlat* – топъл. (ИС,К-ЭСВЯ,стр.331) Така че Салан, Слан най-вероятно е означавало „огнен“. Съществува и аналогична българска диалектна дума *шал* – треска, зачервяване на кожата (с.Самуилово, Старозагорско). В родопките диалекти се срещат думите *шалиен* – светлочервен, *шелен* – червен, *шелиен* – тъмночервен. (СА-НЦБГ)

59). Сандилх (Сандил) – прабългарско име, вожд на утигурите, воювал със *Заберган* – вожд на кутигурите, по времето на император Юстиниан. У Агатий Миренайски е записано *Σάνδιλχος*, а у Прокопий *Σανδίλ*. Но етимологията посочена от Ото Менхен-Хелфен – мамелюкското *sandal* – лодка, е недопустима. (ОМХ-МГ,стр.474, 482) В тох.(б) *sānāsk* – отпускащ, щедър, *sān* – целесъобразен, успешен, добър. (DA-DT-b) Показва точни ирански аналогии. В авестийски *sānd* – добронамерен, пехлевийското *shād* – радостен, *shādīh* – радост, средноперсийски *shin*, согдийски и партиянски *sy*, хотаносакски *sai, sei*, кушанобактрийски *sindo* – желание, *sindamo* – доволен, съвр.персийски *sen, sandee*, пушунски *shādī*, вахански *sydyu, sodoyd*, санскрит *sand*, кашмирски *shādmōnī* – със значения добър, щаслив, радостен, похвала. Това обяснява смисъла на името *Сандил(х)*. В пехлеви и всички ирански езици *dil* – сърце, а *shād-dil* – с радостно сърце. *Сандил(х)* означава същото – щедро сърце, добро сърце. *Сандилх* може да се обясни и изцяло с помощта на тохарски и най-вече на иранските езици. Откриваме и заемка в татарски, където *sandugach*, означава красива, любима.

60). Севук – родоначалник на савирите. Йованес Драхсанакертци в своята „История на Армения“ дава твърде интересна информация. В гл.26 пише за мъченически загинал в името на вярата християнин в 608 г. на име Степанос. Стапанос по прозвище *Кон* (хон?) бил от рода (племето) *Севордик*. Севордите произлизали от прародител на име *Севук*. В гл.65 авторът обяснява че *севордиките* са част от жителите на гавара *Утик*. (ЙД-ИА) Под името *севордики* авторът има предвид част от арменизираните се и християнизирани *савири*. Гаварът *Утик*, около гр.Халхал е един от центровете на савирското заселване. Далечни техни потомци са *суварите* във Волжка България, от които произлизат *чувашите*. Сравни *Севук* и чувашкото *savāk* – здрав, жизнен.

61). Сермон (Сермо) – управител на Сремската област, чийто владения последни падат под византийска власт в 1018 г. Сермон е убит с измама от византийският стратег Константин Диоген. Напълно логично е да се смята че Сермон е прозвище получено от областта която е управлявал – Срем. В.Стоянов посочва името *Сермин*, от турските данъчни регистри от 16 в., вероятно аналог на *Сермон*. Също посочва името *Сърмакеш* – анторопоним с неясна иранска етимология. (ВС-КПАБ,стр.277) Трябва да добавим и името на известната народна героиня *Сирма* воевода. Но в чувашки откриваме мъжкото име *Серми, Сирмей, Сермиккай, Сермеккей*, а при осетинците *Сърма*. (ЧАЯ),(ЗГ-ОФЛИ) При балкарците се среща женското име *Сърма, Сърмахан*. (<http://www.nazovite.ru/karachaevao-balkarskie/>) Вероятни етимологии:

а). Сермо – главен. Възможна връзка с осетинското *særtæ* – на върха, над, върховен, от *sær* – глава. (ДРС),(ИРС)

б). Сермо – преследващ. Друга възможност е да е свързано с дигорското *sorun*, иронското *suryn* – гоня, преследвам. При чувашите се среща народния празник *sērēt* което означава прогонване на злите духове. Думата произлиза от древнотюркското *sur* – гоня, прогонвам. (МФ-ЭСЧЯ-2,стр.45) В тох.(б) *sāer*, в тох.(а) *sāaru*, санскрит *surudh, sāarvaā*, авестийски *sauruua*,

персийски *suridan*, *fra.saura*, таджикски, памирските езици *soridan*, *sor*, белуджи *sur*, пушунски *ssorem*, хотаносакски *ha.sir*, *hu.sare* – преследвам, движа се, ловувам. (DA-DT-b),(L-IAIL) Абаев също свързва осетинските форми с изходен тохаро-индоирански корен **saura/*sur* – гоня, предвижвам се. (BA-C-3,стр.172-173) Явно имаме тохарска или иранска замяна в тюркски. Така че като втора възможност името *Сермо* и производните му е означавало преследващ, преследвач.

62). Сигизан – българин, пратеник на VIII Вселенски събор. В хотаносакски *sich*, *sichā*, санскрит *sāuāka*, шугнански *suly*, рушански и бартангски *sig*, сариколски *suwg*, мунджански *sigy*, парачи *si* – говоря, питам, слово. (Ch-DIV) В осетински *syg*, ягнобски *six*, кюрдски *şış*, пушунски *six*, персийски *six'*, шугнански *sêx*, гилянски, язгулемски и сариколски *sex* – говоря. В ягнобски *sūxan*, пушунски *suxun*, талишки *suxan*, персийски *soxān*, рушански, хуфски, шугнански *suxan* – дума. (VS-ETD) В пехлеви *shnāyishn* – славословие. В тох.(б) *sāusā* – говоря, въпрос, *sok.t* – мнение, мисъл. (DA-DT-b) Вероятно този корен стои и в основата на прабългарското име *Сигизан* – умен, добре говорещ, оратор.

63). Сигрица – средновековно българско име. *Тодор Сигрица* е кавхан на цар Симеон, загинал при похода срещу сърбите в 924 г. Етимологични паралели:

а). индоирански произход: Може да посочим и сходното по значение, санскритското *sighra*, палийското *sigha* – бърз, стремителен. В ийдга *sigh* – заек, т.е. бърз, стремителен. В осетински ирански *zgyorын*, дигорсик *æzgyorun* – бягам. Значението на средновековното българско болярско име *Сигрица* е бърз, стремителен. В согдийски *zgārt*, пушунски *zgard* – бърз. (BA-C-4,стр.309) Името е известно и като аланско – *Суагрий*. (ЗГ-ОФЛИ)

б). алтайски произход: В някои руски диалекти (Калуга, Тамбов, Курск) се среща изолирано *сигнуть* – скачам, *сиг* – скок, белоруското *сігаць* – ходя с големи крачки, *сиг* – голяма крачка. Фасмер смята че връзката с чувашкото *sik* – скок, е съмнителна, той се насочва към древноиндийското *čīghrās*, староанглийското *higian* – бързам стремително. (МФ-ЭСРЯ-3,стр.617) Тази прабългарска дума (аналог на чувашкото *sik* – скок) се е запазила в диалектното **сьгна, съгнавам, сигнавам** – бързам, спускам се, засилвам се. (БЕР-6,стр.638) Но в случая може да мислим и за алтайски произход. В старотюркски (караханидски) *sekri*, татарски *siker*, уйгурски, узбекски *säkrä*, хакаски *segir*, киргизки, казахски, балкарски *sekir*, башкирски *hiker*, турски *sek*, *sejir*, азербайджански *säk*, *säjri*, тюркменски *segre* – скачам, в монголски, халха-монголски, ордоски *sege* – скачам, калмикски *segeldž* – вървя със широко разтворени крака. (S-AE) Виждаме ностратически корен.

64). Синион – прабългарско име, вожд на утригурите. В тох.(б) *senik* – грижа, заинтересуваност, обслужване на нещо, щадене, *sain* - поддръжка. (DA-DT-b) Има ирански паралели: хотаносакското *zānk*, *ysnta*, согдийското *zinih*, пехелевийското *shnās*, крорайнското *jhenigā*, авестийското *zāana* – грижа, щадене, заинтересуваност. Може да се свърже с прабългарското име *Синион* – грижещ се, покровител.

65). СѢдъкъ, (Сондоке) – прабългарско име, носено от българския пратеник в Рим след покръстването. В латинска форма, в писмо на папа Йоан VIII е записано като *Sundicedat*. При чувашите се среща името *Сантук*, *Сантукай*. Първата част на името очевидно е свързана със *сон* – слънце, от тох.(а) *swāñce*, тох.(б) *swāñco*, прототох. **swāñcai* – слънце, тох.(б) *tsonko* – изгрев на слънцето. (DA-DT-b). За втората част на името може да посочим пехлевийското *daxshag* – памет, знак, персийски *dahoon* – памет, древноирански *dāga*, *dag* – клеймо, печат, белег, тагма, знак направен с огън, индоарийски *dagu*, *daghta*, авестийски *dag*, согдийски *d'γ* (*dāγ*), хоремзийски *dākān*, белуджи *dagta*, *daxt*, персийски *dāγ*, таджикски *doγ*, мунджански *doγāk*, кюрдски *dāγ*, *dāx* – клеймо, печат, белязан, и в тохарски *tsak* – обгарям. (BP,ДЭ-ЭСИЯ-2,стр.281-282) Или тунгусоманджурското *duγ* - издълбавам, евенкски *duγtike*, *duktike* - гравирам, *duku* – пиша,

чувашки *tāxša, tākxča* – кова, дълбая. (ССТМЯ-2, стр.218,219,221), (МФ-ЭСЧЯ-2, стр.204) А Сондоке би означавало „белязан (покровителстван) от Слънцето”.

66). **СѠчѠка (Сончонка)** – прабългарско име, **Суникс** – хон, савир, приел християнството, името е съобщено от Псевдо-Захарий. (ЛГ-СГ, стр.247) Вероятно значение на емуната е “слънчев, изгряващ”. Българското име е посочено от проф. Казимир Попконстантинов, от Чивидалското евангелие. К. Попконстантинов неправилно го обяснява с монголското (калмицко) име *Чон* – вълк. Етимологични паралели с тох.(б) *tsonko* – изгрев на слънцето, от тохарски *ts.nk, tsōnk* – висок, респ. издигане на слънцето. (DA-DT-b) Това ясно обяснява прабългарската форма, от тохарските (а) *swāñse*, (б) *swāñso*, прототох. **swāñcai* – слънце и *tsonko* – изгрев, издигане на слънцето. (DA-DT-b) Интересен паралел са осетинските дигорски *сьонк, сьонка, сьонкка* – връх, висок, също теме, връх на главата, *сьенгур* – връх. (ДРС) В такъв случай Сончонка би означавало слънчев връх. Налице е тохаро-осетински паралел.

67). **Стиракс** – хонски вожд, вероятно от прабългарски (оногурски) произход, заедно с Глон, воювали с Боарикс. Името е с ясен алански произход. Среца се и като скито-сарматско име в надписи от Боспорското царство – **Στυρακος**. (BA-C-3, стр.159) Среца се и при чувашите под формата *Старак*. (ЧАЯ) Според V. Miller, аланската протоформа е **sturak*, в осетински иронски *stur*, дигорски *istur, ustur*, чувашки *satur, sator* – силен, здрав, едър (което е аланска заемка). (МФ-ЭСЧЯ-2, стр.18) В протоиндоевропейски **storg*, санскрит *āstar, str*, авестийски *sārāta*, средноперсийски *stard*, кховарски *stryi* – неукротим, бесен, разрушаващ, *šur, šura* – герой, юнак, санскрит *sthiraā*, авестийски *stira, istisira*, протоиндоирански *stuhra*, пехлеви *stabr*, хотаносакски *stura*, кюрдски *stir, stūr*, старошведски *stir*, английски *strong*, немски *stärke* – сила, мощ, хотаносакски *staura* – заплашващ. (L-IAIL) Също в пушунски *satul, stēr*, мунджански *satur, stur*, йидга *ustur*, сакски *sutra*, персийски *suturg*, белуджи *istūr*, гилянски *setur* – силен, голям. (VS-ETD) От същия корен, показваща алано-прабългарски произход, е и съвр.българска дума **шур**, старобългарското **щерь** – буен, агресивен, проявяващ сила, дало българското име **Щерьо, Щерю, Щере, Щерян**, старобългарското **Щерь**, което по Й. Заимов означава силен, здрав, як. Авторът смята че идва от гръцки език и е аналог на славянското Твърдко, Здравко. (ЙЗ-БИ, стр.437) Всъщност името е прабългарско, развило се върху основата на **Стиракс**, което е гръцката транскрипция на аланското **Шурак/Щерак**.

68). **Сурсувул** – име от прабългарски произход или титла (**Σουρσουβουλς**), носено от кавкана на цар Петър – **Георги Сурсувул**. Според Б. Симеонов се касае за титла произлизаща от тюркското *sürsä, sürsü* – водач, **сурсубоила** – настойник, опекун. (БС-ПО, стр.190) Във връзка с тюркските думи, откриваме интересни аналогии в тох. (б) и хотаносакски *sārathi** – водач, *sārthavāhe** – водач на керван (в согдийски *sartapao*), тох.(б) *sārri** – събрание, *s-ārto** – насърчаване, подкрепа. (DA-DT-b)

Също в чувашки *šar, šarā* – войска, *šaršā* – воин. Заето в маришки *sar* – войска, *sarze* – воин, унгарски *sereg* – войска. В тюркските езици *čärig/čerig*, монголски *cērēg*, тунгусоманджурски *serik* – войска. Според И.Н. Шервашидзе, думата е от китайски произход. (МФ-ЭСЧЯ-2, стр.86-87) Според друго мнение (Владимирцев, Абаев) алтайските форми са производни на согдийското *χšaφrik (khšathrik)* – воин, откъдето е и осетинското иронско *xsar*, дигорско *æxsaræ* – военна сила, храброст. Аналогично е пехлевийското *cēr* – храбър, *cērīh* – сила. (BA-C-4, стр.224-225) В протоиндоирански *sar(u)-*, авестийски *har* – охрана, *harətar* – опекун, защитник. (L-IAIL) Така или иначе, независимо дали е лично име или титла прабългарското ***сурсу-** е означавало вероятно воин или водач, покровител.

69). **Тарак (Таррак)** – хонско (савирско) име. След потушаването на бунта на тракиецата Виталиан през есента на 515 г. един от неговите офицери на име **Таррак (Ταρράχ)**, „най-

свирепият от хуните”, бил пленен, измъчван и изгорен на клада в град Халкедон. Ото Менхен-Хелфен отбелязва, че *Tarrah* не е тюркско име. Етимологични паралели: В чувашки *tarǵh* – сърдит, гневен. В тох.(б) *trak* – страх, ужас, санскритски *tarjati*, авестийски *erahtars*, староперсийски *tars*, средноперсийски *tyrs*, партиянски *tyrs* ʰ, согдийски *tʻrs*, кюрдски *terseu*, *tirs*, пушунски *tor*, талишки *tarse*, персийски *tarsa*, шугнански *tarsūn*, гилянски, язгулемски *tars*, сариколски *tarso*, белуджи *tirus*, искашимски *tras*, осетински иронски *tæršyn*, дигорски *tærš* – страхувам се, опасение, в кховарски *tr`ok*, *dr`ok* – печал, в осетински иронски *turg*, дигорски *tark*, кюрдски *ture*, пушунски *tarnak*, персийски *tiredel*, гилянски *tur* - сърдит. (DA-DT-b),(Ch-DIV),(VS-ETD) Абаев даже посочва руското *трус*, *трусить* – страх, страхувам се, като производно на същия индоевропейски корен, произлизащ от треса се (треперям от страх). Същото име носи и християнски мъченик, екзекутиран по времето на император Диоклециан. Аланско име с типична заплашваща етимология. Съществувало е и аланско име *Matarša*, аналог на с древноперсийското име *Matars* – безстрашен, от *ma* – частица за отрицание в иранските езици и *tars* – страх. (BA-C-3,стр.274)

70). Таридин – прабългарско име, носено от български комит, управител на *Бренгалнишката област*, по времето на *Борис* и *Симеон*. (АС-БПСР,стр.60) **Таро** – българско име от турски данъчен регистър (*Дуйко*, *син на Таро*, село Песошница, източно от Лерин, днес Анахорион, 1481 г.). Такива имена са отбелязани като лични и башини, не само в 15 в., а във втората четвърт на 17 в. в католически документи: *Тарьо Драгулинов*, *Васил Тарьов* (село Белене, 1626 г.), *Тарьо Гульов* (село Белене, 1637 г.), *Стоян Тарьов* (село Ореше/Орешане, 1637 г.) (ПГ-СССКБА) В.Стоянов посочва и неясното българско изме от турски данъчен регистър **Тарно**. (ВС-КПАБ,стр.278) Коренът **tar* е широко разпространен в иранските езици. Може да го свържем с горното значение – страх, заплаха, респ.сходство с името *Tarax*. Също със семантично сходното, в авестийски *taθra* (*tathra*), согдийски **tarāk* (*tʻrʻk*), хотаносакски *tāra*, осетински, шугнански, персийски *tar*, осет.дигорски *tarug*, ягнобски *to'ra*, кюрдски *tari*, пушунски *tōr*, *ta'rik*, белуджи *tārink*, талишки *toik*, гилянски *terik*, сариколски *turik* – тъмен. (VS-ETD) Също може да мислим за връзка с осетински *tar/itaræ*, ягнобски, персийски *tar*, хотаносакски *ttara* - гръд, гръден кош, согдийски *tār* - чело, хотаносакски *ttarandara* – гръден кош, тяло, торс. В латински *torax* – гръден кош. (BA-C-3,стр.230-231) Така че *Таридин* може да означава също тъмен, или широкоплещест, снажен. При осетинците има подобно мъжко име *Тарион*. (ЗГ-ОФЛИ) При чувашите – *Тара*, *Тарав*, *Тарай*. (ЧАЯ)

71). Тонган (Тънган), Тъганъ – прабългарско име, засвидетелствано в кирилски надпис, на прабългарски език в Мурфатлар на „**Тъганъ** из Полоу”. Етимологията може да изведем от осетинските иронски *tyng* – здрав, силен, *tyngad* – напрегнат в дигорски *tëngun* – напрегнат, силен, здрав, масивен и **gan* – поразявам, типично име със заплашваща семантика, т.е. силно да поразява враговете. (ОРС),(ДРС) Във вахански *tung*, пушунски *ting*, искашимски *tung*, сариколски *teng*, кховарски *tiŋ*, непалски *tanna* – твърд, здрав, изправен, напрегнат. (ИС,К-ЭСВЯ,стр.371,372) Другите опити за обяснение на името *Тонган* изхождат от турското **dogan*, *doyan*, гагаузки *duan*, произлизащо от древнотюркски *toyan* – сокол, алтайски паралел с монголското *tojgon*, *tojxon*, старокорейското *thuikon*, японското *taka* – сокол. (S-AE)

72). Турдачис – име на приближен на кан Омуртаг. Известен е от надписа на кан Омуртаг: „Кандидатът Турдачис беше мой хранен човек. Той умря вътре.” (кандидат е византийска титла давана на спатарии и протоспатарии.) Името е твърде интересно защото показва директен арменски произход, то е аналог на арменското *Трдац*. Така че въпросният хранен човек на Омуртаг или е бил арменец по произход, или при българите е имало и разпространени арменски имена, предвид дългите им контакти в Кавказ.

73). *Тургун* – име на хон, вероятно прабългарин или савир, в армията на византийския пълководец Велизарии. Името има ясен ирански произход. Най-близко е осетниското *turg/tark*, по-далечни са кюрдското *ture*, пушунското *tarnak*, персийското *tiredel*, гилианското *tur* – сърдит, страховит. (VS-ETD) Точен паралел в ирландското *turguin* – разрушение, староирландски *tuarcaim*, *tuarcaim* – удрям. (EDGL) Виждаме че името е по-близко до иронската форма. При осетинците се среща мъжкото име *Туарга*. (ЗГ-ОФЛИ) При чувашите *Турхан*. (ЧАЯ)

74). *Хацон* – име на славянски архонт, вероятно от прабългарски или аварски произход. (АС-БПСР,стр.42) Идентично е осетинското име *Хакун* – легендарния прародител на осетинците-куртатинци, също и имената *Хаци*, *Хъацаема*. (ЗГ-ОФЛИ) Името е с иранска етимология. Може да се свърже с осетниско *хаес* – дълг, отплата, *хассон* – аренда, или от осетниското *хаест*, кюрдското *xistin*, персийски *host* – бия, удрям, съвр.българскот *хакам* - удрям. Трябва да отбележим че при скандинавците също се среща подобно име – *Хаакон*, так се наричали част от норвежките крале.

75). *Хиниалон* – прабългарско име, кутригурски вожд, съвр.производни *Хинко*, *Хинчо*, *Хино*. (ЙЗ-БИ,стр.331) Вероятна връзка с осетински иронски *xin*, дигорски *xinae* – хитрост, коварство, магия, заето в карачаевобалкарски *xine*, *хеjne* – коварен, *хыны* – строг. Производно е на осетинското *kinæ* – мъст, от древноирански **kaina*, авестийски *kaena*, персийски *kīn*, *kīna*, пехлеви *xun* – отмъщение, мъст. (ВА-С-4,стр.201-202) И втората част “алон”, в осетински *al*, тох. *alanmet* – всичко, всички, или етнонима *алон*, което е и едно от самоназванията на аланите, останало в съвр.осет.език в народните легенди, като *allon* (В.Абаев). (ВА-С-1,стр.47) Може да преведем името като „отмъщаващ на всички” или „отмъстител на аланите”, отмъстителен, коварен, опасен.

76). *Хуба* – старобългарско име на болярин, от Отвъддунавска България, станал воевода на унгарския вожд *Арнад* (ИД-ЗСБХ,стр.147), *Хубо*, *Хубан*, *Хубльо*, *Хубчо* – по-стари форми, *Хубен* – съвр.българската форма, *Хубчев* – фамилно име, *хубав*, *хубост* – добър, красив. (ЙЗ-БИ,стр.337) При осетинците се среща като *Хъабан*, *Хъабола*, *Хъабæло*, *Хъыбыл*, *Хъунпе*, при чувашите – *Ханул*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) Във вахански *xubi*, *xu(b)*, язгулемското *hub*, *hubay* – хубав, *hubsyi* – хубост, в пехлеви *xub* – хубав, *xubīanā*, кюрдски *xob*, талишки и гилиански *xub*, пушунски *xiv*, персийски *xubt*, шугнански *xōb*, язгулемски *xob*, *xēv*, рушански, хуфски *xub*, сариколски *xeb*, *xob*, искашимски *khob*, белуджи *xob* - хубав. (VS-ETD),(IED),(ПД-ЕАКБ,стр.133) Във вепски *huv* – хубав е древна иранска заемка. Иранската етимология на българското *хубав* е очевидна, в санскрит *su*, авестийски *hu* – добър, хубав. Ностратически корени: **op`rih`h*, свързан с труда и плодовете от него, **h`vp`v* – изобилен. В хетски *hap*, *happina* – добър, санскрит *āpas* – успешен, авестийски *hvarah* – успешна работа, латински *ope*, *optimus* – най-подходящ, успешен. В проточукчокамчатски **hoptь* – изобилие. (ИЕЕ) Открива се и в немски *hübsch* – хубав, вероятна стара иранска заемка.

77). *Хумир* – прабългарско име, описано от В.Бешевлиев върху оловен печат, тогава притежание на частен колекционер Г.Закош от Базел. (ВБ-ПЕП) Б.Симеонов го свързва с древноалтайското *huma* – митичен орел (в което не е трудно да открием митичната птица *Хамаюн* от иранската митология). (БС-ПО,стр.188) Също съществува персийско име *Хумар* означаващо птицата на щастието (от *хu* – добър, хубав и *marg* – птица). Може да го свържем евентуално с шугнанското *xitōr*, язгулемското *xēmor* – искам, желая, согдийското *xit`r* – търся поддръжка и владетелското име *Умор*. (VS-ETD) При осетинците се среща като *Хума*, а при чувашите като *Хума*, *Хумирек*, *Хамир*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ)

78). *Цик* - прабългарско име от 9 в., предадено в гръцка транскрипция като *Тџоко*. В.Бешевлиев посочва като най-близко иранското име *Зик*. (ВБ-ИЕП) При осетинците – *Циго*, при

чуващите *Цюххе*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ) Но може да потърсим паралел с тох.(б) *tsaika* – майстор, тох.(б) *tsikā*, в тох.(а) *tsek* – строя, изработвам от глина. Виж прабългарското „*цика*” – гранична крепост. Предполагам че съвр.българското *Цеко* е наследник на *Цик*, а етимологично вероятно е означавало строител, майстор.

79). Цок – прабългарско име, дало съвр.българското *Цоко*. При осетинците - *Цого*, *Цогой*, *Цохъ*. (ЗГ-ОФЛИ) Вероятна връзка с ингушкото *сѳокъ* – барс, тигър, *сокъ* – пантера. Сходно е и названието на домашната котка – *cisk*. (РИС)

80). Чанад – приближен на българския болярин *Отум*, впоследствие минал на унгарска страна и убил бившия си господар *Отум*. Най-вероятно **Чанад** също е българин по произход. Твърде близко по звучене е българското име **Чендо**, **Ченто**, **Чено**, **Чано**. (ЙЗ-БИ,стр.346-347) При чуващите се срещат сходните имена *Чантай*, *Чантър*, *Чантриса*, *Чантупай*, *Чантуш*, *Чаный*, *Ченей*, *Чентупай*, *Чунай*, *Чунтай*, *Чунтер*, а при осетинците *Чъено*. (ЧАЯ), (ЗГ-ОФЛИ) Етимологичното обяснение е чувашкото *čän* – истина, правда, в останалите тюркски езици *čын/šын* – истина, правда, в казахски *čында* – да постъпвам правдиво, в монголски *čin*, бурятски *šin* – правилно, вярно, в тунгусоманджурски, евенкски, негидалски, улчийски, орокски *čžin*, солонски *čžinki* – истина, правда, истински. Алтайските форми се смятат за древна китайска заемка *čžen* – правилен, истински. (МФ-ЭСЧЯ-2,стр.402),(ССТМЯ-1,стр.258) В китайски 真, в древнокитайски *tin*, в ханската епоха *tjэн*, *čэн*, в танската епоха *čin*, съвр.китайски *zhěn* – истина, правда, тибетски *bden*, качински *teŋ*, виетнамски *chăn*, протосинотибетски **[ti]n / *[ti]ŋ* – истина, правда. (S-STE)

81). Чам-Касар – савриски аристократ, приближен (постелник) на савирския владетел Алп-Илтивар (М.Каганкатвази). (ЛГ-СГ,стр.172) В чувашки *čät* – преодолявам, *čätäm* – търпение, издържливост и 1). *kaşar* – прощавам, *kaşaru* – прошка, пощада, 2). *kaşär* – издигам. Така че **Чам-Касар** вероятно е означавало да съм търпелив и да прощавам, т.е. смирен, добродетелен или „да преодобявам трудностите и де се издигам”. При чуващите се срещат имената *Чам*, *Чатам*, *Чатък*, *Чатрък*, *Чатук*. (ЧАЯ) Според Гадло се касае не за лично име, а за титла от сарматски произход, от осет. иронски *caed*, дигорски *caeda* – съюз, близост и осет. *xædzar/xædzaræ* – дом, т.е. близък, приближен в дома. (АГ-ЭИСК,стр.148-149)

82). Чена – прабългарско име, споменато в Надпис № 69 на кана-сюбиги Маламир: „Канасюбиги Маламир: Чена, багатур боила колобър беше мой хранен човек. Той се разболя и умря вътре” . Б.Симеонов го свързва с тюркското *сер/сери* – ляв, респ.левак. (БС-ПО,стр.186) Вероятна връзка с осетинското *čapp/čappæ* – готов, снаряжен, в изправност, дало *čapar* – охрана, защитник, съвр.полицай. (ВА-С-1,стр.330),(ОРС) В пушунски *šarāwul* – пазач, сега озн. и полицай. Т.е. да бъде готов, на щрек. Виж също българското име **Чебул**, фиксирано в турските регистри от 15 в. (ВС-КПАБ,стр.287) Имената *Чъebo*, *Чъинпи*, се срещат и при осетинците. (ЗГ-ОФЛИ) При чуващите - *Чунай* *Чунак* *Чунер* *Чунна*. (ЧАЯ)

83). Чоте – старобългарско име с прабългарски произход (К.Попконстантинов). Вероятна етимология, в осетински иронски *cadæg*, дигорски *cadeg*, древноирански *čīāta*, авестийски *šāta*, пехлеви *šāt*, персийски *šād* – тих, спокоен. (ВА-С-1,стр.284) Преминаването на аланското „ч” в съвр.осетинското „ц” е закономерно явление, така че вероятната изходна аланска форма е била *čat*, *čad*, сравни с осетинското (*æn*)*cad* – затишие. (ДРС),(ОРС) Среща се при чуващите *Чоти*, *Чотак* и при осетинците като *Чите*, *Читъе*. (ЗГ-ОФЛИ),(ЧАЯ)

84). **Чорпан** – име на савирски военачалник, с титла таркан (М.Каганкатвази). (ЛГ-СГ,стр.185) При чувашите се среща името *Чураппан*. (ЧАЯ) Възможна е връзката с чувашкото *čurās, čures* – дързък, див. (МФ-ЭСЧЯ-2,стр.425)

В надписите на кан Омуртаг са посочени и четири родови имена: **Ермиар**, вероятно аналогично с родът **Ерми** от „Именика”, **Кюригир**, **Кубиар**, **Чакарар**. Окончанието **-ар/-ир**, показва че става дума за родово име. То се тълкува обикновено като алтайското *är, ir* или *äri* „хора” (прототюркски **ēr*, протомонголски **ere*).

Налице е и ностратически паралел с индоевропейското **ar(y)*- свободен човек, господар, войн (хетски, ликийски *arawa*, санскрит *arya*, авестийски *airyō*, пехлеви *ēr*, осетински *ir*, тохарски *er*, келтски *aire*), протоугрофински **arwa* – сродник, брат (хантски *orti, worti*, манси *oar, ār, or*, унгарски *ara*) в прототюркски **urug/*or*, древнотюркски, уйгурски, туркменски, старотурски, узбекски, тувински, тофларски *uruγ*, киргизки *uruq*, казахски *urīq*, чувашки *āru*, якутски, долгански *urū*, протомонголски **hüre*, монголски *üre, xüre, huran, hurun*, халха-монголски *ür*, бурятски *üri*, ордоски *ür, üre*, калмикски *ürn*, дагурски *xur, hure*, прототунгусоманджурски **pur*, евенкски *hur-kēn, hurū, huril*, евенски *hur-ken, hurʼl*, манджурски *fur-sun*, улчийски *purul*, нанайски *puri, puril* – племе, род, поколение, семейство. (S-AE) В.Никонов посочва че в тунгуските езици със суфикса **-gir** се образуват названията на родовете, напр.: Баягир, Келгегир, Чамчагир, както и названия на племена: юагири, нанагир, нгангагир (нанайци), баликагир. (ЛЛ,М-БИП,стр.39) Но също се използва и частицата **-ar**, напр. Дулар – род в тунгуското племе солони. (ССТМЯ-1,стр.221) Така че окончанието **-ар/-гир**, напълно може да се обясни и с алтайските понятие за род, семейство **-ару/хур/гир**.

К.Х.Менгес прие, че прабълг. родови имена отразяват този хипотетичен старинен тюркски колективен суфикс **-ar, är**. (ВБ-ПЕП,стр.143) В.Стоянов посочва че суфиксът **-r** за мн.ч. се използва в тунгусоманчжурските езици, а в тюркските е преминал в **-lar/ler**. (ВС-ЗБТС,стр.7)

Суфиксът за множественост **-ar** е познат и в германските (скандинавските) езици, *gotar* – готи. В иранските езици също съществува подобен суфикс за мн.ч. Добре е изразен в пушунски **-ār**, напр. *baγdar* – чук, *baγdār* – чукове, *sχar* – камък, *sχār* – камъни. В осетински се е съхранил, само в понятията за родство, напр. *mad* – майка, *mad-al-tæ* – майка, *us* – съпруга, жена, *us-al-tæ* – съпруги, жени. Всъщност този древен алански суфикс за мн.ч. е **-al(ar)**, отговаря на авестийския **-āro**. Към него е добавен, по-късният сарматски суфикс **-ta, -tæ, -t**, в согдийски. Иначе в осетински **al** се е съхранил като значение – всички. (ВМ-ОЭ-I-III,стр.308)

Съществува и друго мнение че окончанието **-ар** отразява посоката на действие, напр. Чаكريар, от др.тюрк. *caq* – сее вражди, подстрекава, въстава и **-ar** – афикс към името на действащото лица, *sak-ar* – този, който се бунтува. (ДТС,140)

Но също така е възможно окончанието **-ар/-ир** да отразява притежание, например *кана-субиги* – владетел и *кана(ар)-тикин* – канов наследник, каново дете, т.е., *Чакар(ар)* – „рода Чакаров”, *Куби(ар)* – „рода Кубов”, *Ерми(ар)* – „рода Ермов”.

1). **Кюригир (Курүгүр)** и родът на жупана **Охиин**. Етимологията е твърде неясна. Според К.Менгес от старотюркското *küri* – смел, дръзък, храбър. Б.Симеонов го свързва с уйгурското *kür* – тъмнокафяв, като прави паралел с племето *сарь-уйгури* – жълти уйгури, респ. възможността при българите да са съществували „жълти” и „кафяви” родове. (БС-ПО,стр.126-127) Подобно сравнение е несериозно, тъй като „жълтоглавите уйгури” и „жълтоглавите шивеи” водят названията си, от европейския си вид и русите си коси, аналогично на половци – русокоси, названието на куманите. По-вероятно е да посочим осетинското дигорско *koræg, korigor*, иронско *kuræg* – сватовник, молещ, искащ, което Абаев свързва с пехлевийското *kurrak*, персийското *kurrah*, кюрдското *kur* – жребче (т.е. потомство), согдийското *wi-kor* – роднинство. (ВА-С-

1,стр.602) Но откриваме и ясен алтайски паралел, в чувашки *kërii*, старомонголски *kürgen*, калмикски *kury`n*, евенкиски *kürriyen* – зет. (МФ-ЭСЧЯ-1,стр.283) Или името *Кюриг(гур)* отразява това алтайско-иранско понятие за родственост, като окончанието –*гур*, използвано за обозначаване на род е типично за тунгусоманджурските езици.

2). **Кубиар (Κουβίαρης)** – родът на зера-таркана **Онегавон**. Според К.Менгес родовото име *Кубиар* произлиза от тюркското *quba* - жълтеникав, червеникав, рус. То напомня и прабългарското лично име **Кубер**, което е може би от същия корен. (ВБ-ПЕП,стр.144) Ако *Кубиар* е производно на *Кубер*, то значението ще е свързано с голям, силен или богатства.

3). **Чакарар (Тζακαρραρης)** – родът на копана **Корсис**. Според Г.Фехер, произлиза от *čakur* - ястреб, а според К.Менгес с тюркското *čaqaq* - укрепено място, крепост. (ВБ-ПЕП,стр.143) Б.Симеонов го свързва или със сокол, или с тюркското *čakur* – син, пепеляв, сивосин. (БС-ПО,стр.128-129) (Б.а: последното не може да се приеме, тъй като прабългарският аналог на *čakur* е известен като староруското **чѣкръ** – сивосин.) Но може да го свържем с осетинското иронското *čegъre* – посредник, или подчинен. (ОРС) Осетинската дума е заета в в карачаевобалкарски *čыгъargъa* – отивам, *čакъгыи*, *čакъгыргъa* - призовавам, *čыгъargъa* – излизам, в татарски *čыгыр** - отивам, *čакыри**, *čакыгыр** - призив, призовавам, *čыгыр** - излизам, таджикски *ičro* – изпълняващ. Абаев посочва изходните персийско, пехлеви *čākar*, согдийско *čāgar* – слуга, като производна на иранското *kar* – върша нещо. (ВА-С-1,стр.286) **Чакирите** са най-близките приближени на средноазиатските доислямски владетели, те са аналог на българските „хранени хора”.

Според Цв.Степанов, „Чакарар” отразява съществувалия при иранците **брак-чакар** (*čakarāh*), при който при смърт на съпруга, съпругата се жени за своя девер и преминава под негова опека. Родените деца от този брак са напълно равностойни на родените от съжителството с починалия съпруг. (ЦС-СБ,стр.116) Аналогичен обичай е съществувал и при тохарските племена *цзе* или *булоци* съгласно китайските хроники.

4). **вихтунъ** – дума, определение към рода Дуло, използвана в „Именика на българските канове” – „Дуло рекше Вихтунъ” (Дуло ще рече вихтун). Хаусиг и Прицак смятат че началната буква е била „β” – „б”, т.е. имаме *бех-тун*, като *bex/beγ* – княз, респ. „*бехтун*” – княжестки род, от староалтайското *tun/dun* – род, племе, което е старокитайска замка. (БС-ПО,стр.130-131) В старокитайски 羆 *tunɣ*, по време на династията Хан *təunh*, съвр.китайски *zhòng* – народ, племе. Може да преложим две етимологични решения за прабългарското ***вихъ**:

а). **Вихъ – законен, добър, възхваляван**. Връзка с древноиранското *vahu*, санскритското *vasu*, пехлеви *weh* - добър, *wehih* – благочестие, доброта, санскрит *vāh*, протоиндоирански **uahjāh*, авестийското *vāzah* – възхваляван, или авестийското *vah*, *vahaka* – пребиваващ, стоящ. Според Абаев тези две изходни форми са в основата на осетинското *wag/wæg*, *wægæ* – право, закон, обичай, респ. в санскрит *vāghāt* – клетва и на *wæx/wæg* – нрав, характер, мярка, качество, същност. (ВА-С-4,стр.40-41,42) Или **вихъ** – управляващия по право, по закон, по традиция, добрия, благочестивия род.

б). **Вихъ – низвергнат, свален, мнение застъпено** от П.Добрев. В тох.(б) *wāk*, *wāki*, *woko*, *wokont* – обособяване, разкол, отделяне, различие. (DA-DT-b) В етимологична връзка са: хотаносакски *visāesam*, партянски *wjyn*, *wcydgyft*, согдийски *wcn*, *wcy*, средноперсийски *wiz*, пехлеви *wizīdag*, хоремзийски *tiwcn*, шугнански-баджувист и бартангски *wijin*, *wijid*, вахански *wioin*, *wioind*, със значения избирам, обособявам, отделям, отстранявам. (Ch-VID) В осетински *wagъd* (*uagъd*) – развод, разделяне между съпрузи. (ОРС)

За **тунъ** – род, може да посочим че думата се среща и в арменски като *tun* – дом, респ.прабълг. *тунъ* - династия. (L-IAIL)

Използвана литература:

- (АГ-ЭИСК) – А.В.Гадло. Этническая история Северного Кавказа IV-X вв. Л.1979. Вж. руската страница на сайта, където е поместена книгата.
- (АС-БПСР) – А.Съботинов. Българският произход на Самуиловия род. С. 2005 г.
- (АС-БЦС-1) – А.Съботинов. България при цар Самуил. том – 1. С. 2008 г.
- (БС-ПО) – Б.Симеонов. Прабългарска ономастика. Пловдив. 2008 г.
- (БЦ-ИБЕ-2) - История на българския език. Том – 2. Беньо Цонев. С.1984 г. (фототипно издание)
- (ВА-С-1) – В.И.Абаев. ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ОСЕТИНСКОГО ЯЗЫКА. Том I. А-К'. Издательство Академии наук СССР, Москва-Ленинград, 1958 г., 657 стр. http://www.allingvo.ru/LANGUAGE/etimolog_slovar.htm (формат djvu, 13 МВ).
- (ВА-С-2) – В.И.Абаев. ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ОСЕТИНСКОГО ЯЗЫКА. Том II. L-R. Издательство Академии наук СССР, Ленинград, 1973 г., 449 стр. http://www.allingvo.ru/LANGUAGE/etimolog_slovar.htm (формат djvu, 6,7 МВ).
- (ВА-С-3) – В.И.Абаев. ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ОСЕТИНСКОГО ЯЗЫКА. Том III. S-T'. Издательство Академии наук СССР, Ленинград, 1979 г., 360 стр. http://www.allingvo.ru/LANGUAGE/etimolog_slovar.htm (формат djvu, 7,2 МВ)
- (ВА-С-4) – В.И.Абаев. ИСТОРИКО-ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ОСЕТИНСКОГО ЯЗЫКА. Том IV. U-Z. Издательство Академии наук СССР, Ленинград, 1989 г., 326 стр. http://www.allingvo.ru/LANGUAGE/etimolog_slovar.htm (формат djvu, 9 МВ).
- (ВА-СЕИ) - В. Абаев. Скифо-Европейские изоглоссы. На стыке Востока и Запада. М.1965 г.
- (ВБ-ИЕП) – В.Бешевлиев. Ирански елементи у прабългарите. Антично Общество, Труды Конференции по изучению проблем античности, стр. 237-247, Издательство "Наука", Москва 1967, АН СССР, Отделение Истории.: <http://www.kroraina.com/fadlan/besh.html>
- (ВБ-П) – В.Бешевлиев. Първобългарите. С. 1981 г.
- (ВБ-ПЕП) - В.Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С.1981 г. В електронен вариант на Уеб сайт: "Книги за Македония" - <http://www.promacedonia.org/vb/index.html>
- (ВГ-БЕО) – В.Георгиев. Българска етимология и ономастика. С. 1960 г.
- (ВГ-ТТЕ) - Вл.Георгиев. Траките и техния език. С. 1977 г.
- (ВД-БИ) – Винченцо Д`Амико. БЪЛГАРИТЕ, ЖИВЕЕЩИ В ИТАЛИЯ ПРЕЗ КЪСНОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ. Рим. 1942 (с кратка история на лангобардите). : http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/V_D_AMICO_BG_V_It.pdf
- (ВИ-ТЯ) – Вс.Иванов. Тохарские языки. М. 1959 г.
- (ВМ-ОЭ-І-ІІІ) - В.Миллер. Осетинские этюды, Владикавказ 1992 года, печатается по изданию 1881 г.
- (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-1) – В.Разторгуева. Дж.Эдельман. Этимологический словарь иранских языков. Том-1 (а-ā) М. 2000 г.
- (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-2) – В.Разторгуева. Дж.Эдельман. Этимологический словарь иранских языков. Том-2 (b-d). М. 2003 г.
- (ВР,ДЭ-ЭСИЯ-3) – В.Разторгуева. Дж.Эдельман. Этимологический словарь иранских языков. Том-3 (f-h) М. 2007 г.
- (ВС-ЗБТС) - Валери Стоянов. Етнонимът "Българи". За българо-тюркските смешения. С. 1997: http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/V_Stojanov_Etnonim_BG.pdf
- (ВС-КПАБ) – Кумано-печенежки антропоними в България през 15 в. В.Стоянов. С. 2000 г.
- (ГТ-ППЯНКВЕ) – Г.Ф.Турчанинов. Памятники письма и языка народов Кавказа и Восточной Европе. Л.1971 г.
- (ДМ-ТДИПЧ) - Д.МАДУРОВ. Традиционное декоративное искусство и праздники чувашей. 2004 г : http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksRu/D_MADUROV_TR_I_CHUVASH.pdf

(ЗГ-ОФЛИ) – З.Гаглойти. Осетинские фамилии и личные имена. Цхинвал. 2007 г.: <http://iratta.com/2007/12/09/soderzhanie.html>

(ИА-УЧРС) – И.А.Андреев. Учебный чувашско-русский словарь. „Практический курс: Учебное пособие. 2-е издание.Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во, 2002” – Веб-сайт: “Monumenta altaica” - <http://altaica.narod.ru/v-turks.htm> , както и на <http://yumah.ru>

(ИД-ЗСБХ) - Иван Добрев. Златното съкровище на българските ханове от Атила до Симеон. С.2005 г.

(ИС,К-ЭСВЯ) – И.Стеблин-Каменский. Этимологический словарь ваханского языка.С-П.1990 г.

(ИС-ПРС) – Искандер Санзари. Пехлевийско-русский словарь. www.avesta.org.ru (в момента този сайт не е активен)

(ЙД-ИА) – ЙОВАННЕС ДРАСХАНАКЕРТЦИ. История Армении. Веб-сайт: “Восточная литература” - <http://www.vostlit.info/haupt-Dateien/index-Dateien/D.phtml>

(ЙЗ-БИ) – Й.Займов. Български именик. С. 2004 г.

(ДРС) – Ф.М.Таказов. Дигорско-русский словарь (30 000 слов). Владикавказ. 2003 г. Веб-сайт: www.allingvo.ru

(ДТС) – Древнетюркский словарь. Ленинград. 1969 г.: <http://altaica.ru/LIBRARY/dts.htm>

(ЭМ-ДРН) - Э.А.Макаев. Язык древнейших рунических надписей. Лингвистический и историко-филологический анализ. М. 1965 г.

(ИРС) – Осетинско (иронско) русский словарь. 3-е ДОПОЛНЕННОЕ ИЗДАНИЕ ОКОЛО 28 000 СЛОВ С приложением грамматического очерка осетинского языка В.И.АБАЕВА ИЗДАТЕЛЬСТВО «ИР» ОРДЖОНИКИДЗЕ * 1970 г. - http://www.allingvo.ru/DIC/ironrus_dictionary.htm (Для Lingvo версий 9, 10, 11, 12)

(КРС) – Курдско-русский словарь. Под редакции И.Орбели. М. 1957 г.

(ЛГ-СГ) – Л.Гмыря. Страна гунов у Каспийских ворот. Махачкала. 1995.: <http://www.bulgariistoria-2010.com/web/2.html>

(ЛЛ,М-БИП) – Л.Лазаров-Мастагарков. Българи - име и произход. Пл.1997 г.

(МА,ЕП-ЯТ) - М.С.Андреев, Е.М.Пещерева. Ягнобские тексты. АН СССР М.Л. 1957 г.

(ММ-РСБД) – М.Мъжлекова. Речник на старобългарските думи в днешните български говори. С. 1990 г.

(МС-Б) – М.Сидеров. Българистовото. С. 1997 г.

(МФ-ЭСЧЯ-1) – М.Р.Федотов. „Этимологического словаря чувашского языка” (1 том А-Р pdf, 13Mb), Чебоксары - 1996 г. Веб-сайт: Monumenta altaica - <http://altaica.narod.ru/v-turks.htm>

(МФ-ЭСЧЯ-2) - М.Р.Федотов. „Этимологического словаря чувашского языка” (2 том С-Я pdf, 22 Mb) Чебоксары - 1996 г. Веб-сайт: Monumenta altaica - <http://altaica.narod.ru/v-turks.htm>

(МЦ-СПИ) – Цагараев. М.А.Славных предков имена: сборник имен восточно–иранских народов (от киммерийцев до осетин). Цымыты. 2009 г.:<http://region15.ru/docs/names/>

(НА-БЧ) – Н.Ашмарин. Болгари и чуваша. Казань. 1902 г. г.: http://www.bulgariistoria-2010.com/booksRu/N_Ashmarin_Bulgari_i_Chuvashi_1902.pdf

(НТ-АИСБ-2) – Н.Тулешков. Архитектурното изкуство на старите българи, том-2. С. 2006 г.

(ОМХ-МГ) - О. Менхен-Хельфен. Мир гуннов. Перевод с английского В.С.Мирзаянова : <http://www.mirzayanov.com/images/mirgunnovfinal.pdf>

(ОРС) – ОСЕТИНСКО-РУССКИЙ СЛОВАРЬ 3-е ДОПОЛНЕННОЕ ИЗДАНИЕ ОКОЛО 28 000 СЛОВ. Составили: Б.Б.Бигулаев К.Е.Гагкаев, Н.Х.Кулаев, О.Н.Туаева. ИЗДАТЕЛЬСТВО «ИР» ОРДЖОНИКИДЗЕ - 1970. – електронна версия, от сайта: Осетинский язык. On line. <http://lingvo.osetia.ru/index.html>

(ПГ-СССКБА) – П.Голийски. СКИТО-САРМАТСКИ СЛЕДИ В КЪСНОСРЕДНОВЕКОВНАТА БЪЛГАРСКА АНТРОПОНИМИЯ. Доклад от Националната конференция в чест на 85-годишнината на академик Иван Дуриданов. Ономастика, лексикология, етимология, етнолингвистика, социоллингвистика, проведена на 9–10 май 2005 г.

Приет за печат всборник с материали от конференцията. Публикуван като статия в електронното списание "Българска Наука" (БГ-Наука) брой 24, декември 2009 г. (стр.9-19): http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/P_Golijski_Sarmatski_imena.pdf

(ПД-ЕАКБ) - Езикът на Аспаруховите и Куберови българи. П. Добрев. С. 1995 г.

(ПД-КДБИ) - П. Добрев. Името Българи, ключ към древната българска история. Изд. "Тангра-Танакра" С. 2002 г.

(ПД-СБ) – Светът на прабългарите. П. Добрев. С. 1994 г.

(ПРС) – ПОЛОВЕЦКО(КУМАНСКО)- РУССКИЙ СЛОВАРЬ. По мотивам Codex Cumanicum. - <http://odnapl1yazyk.narod.ru/polovtzy-rus.htm>

(РИС) – Русско-ингушкий словарь. <http://ingush.narod.ru/lang/r-i.html>

(СА-НЦБГ) – Снежана Александрова. НАЗВАНИЯ ЗА ЦВЕТОВЕ В БЪЛГАРСКИТЕ ГОВОРИ. : http://liternet.bg/publish20/s_aleksandrova/nazvaniia.htm

(СД-ПМ) - Пояс Мира. Сергей Дард. <http://www.beltofpeace.com/index.html>

(СМ-ИБЕ) – Ст. Младенов. История на Българския език. С. 1979 г. (превод от немското издание на тази книга – 1929 г.)

(ССТМЯ-1) – Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков, том-1 (А-Нг), Материалы к этимологическому словарю. Издательство „Наука“. Ленинградское отделение. Ленинград 1975. Отв. редактор В.И. Цинциус. Сканирование: Александр Лиджиев (Элиста), 2005 г. Все файлы представлены в формате pdf и имеют размер от 300 Кб до 5 Мб. Уеб-сайт: „Monumenta altaica“ - <http://altaica.narod.ru/tms.htm>

(ССТМЯ-2) – Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков, том-2 (О-Э), Материалы к этимологическому словарю. Издательство „Наука“. Ленинградское отделение. Ленинград 1975. Отв. редактор В.И. Цинциус. Сканирование: Александр Лиджиев (Элиста), 2005 г. Все файлы представлены в формате pdf и имеют размер от 300 Кб до 5 Мб. Уеб-сайт: „Monumenta altaica“ - <http://altaica.narod.ru/tms.htm>

(ЦС-СБ) - Средновековните българи. Цветелин Степанов. С. 2000 г.

(ЧАЯ) – Чăваш арçын ячĕсем (Чувашки мъжки имена).: <http://cv.wikipedia.org>

(ЧХЯ) – Чăваш хĕрхе ячĕсем (Чувашки женски имена).: <http://cv.wikipedia.org>

(ХХ-РГРВЕ-БД-IX) – - Христо Хитов. Речник на говора на с. Радовене, Врачанско. Българска Диалектология, проучвания и материали. Книга – IX, издателство на БАН. София – 1979 г.

(ЮЗ-ДТСТ) - Ю.А. Зуев. Древнетюркская социальная терминология в китайском тексте VIII в. // Вопросы археологии Казахстана. Вып. 2. Алматы-М.: 1998. С. 153-161. : <http://www.kronk.narod.ru/library/zuev-yua-1998.htm>

(Ch-DIV) – A Dictionary of the Iranian Verb. Cheung. <http://www.indoeuropean.nl/cgi-bin/main.cgi?root=leiden>

(DA-DT-b) – A dictionary of Tocharian B. - D. Adams. <http://www.indoeuropean.nl/cgi-bin/main.cgi?root=leiden> This database, created by S. Starostin and A. Lubotsky, reflects the text of the book by Douglas Q. Adams A dictionary of Tocharian B, Leiden Studies in Indo-European 10, Rodopi: Amsterdam - Atlanta, 1999

(DDSA) – Digital South Asia Library. The Dictionaries on-line - <http://dsal.uchicago.edu/dictionaries/index.html>

(EDGL) – An Etymological Dictionary of the Gaelic Language MacBain, Alexander Gairm publications, 1982 Published by Gairm Publications, 29 Waterloo Street, Glasgow G2 6BZ Tel. 041-221 1971. Printed by Clark Constable (1982) Let, Edinburgh ISBN 0 901771 68 6 1st edition – 1896 2nd edition (revised) – 1911 Photolitho Reprint of 1911 edition – 1982 Keyed in by Caoimhín P. Ó Donnáile, Sabhal Mór Ostaig. HTML version by John T. McCranie, San Francisco State University. - <http://www.ceantar.org/Dicts/MB2/index.html>

(IED) – Iskaskimi – English dictionary. www.angelfire.com/sd/tajikistanupdate/isheng.html

(IEE) – Indo-European etymology by S. Starostin. <http://starling.rinet.ru> The Indo-European database, compiled on the basis of Walde-Pokorny's dictionary by S. L. Nikolayev. All etymologies are also linked - whenever it is possible - to Pokorny's on-line etymological dictionary.

(L-IAIL) - Indo-Aryan inherited lexicon. - A.Lubotsky <http://www.indoeuropean.nl/cgi-in/main.cgi?root=leiden>

(S-AE) – Altaic etymology. S. Starostin. Copyright 1998-2003. Это этимологический словарь алтайских языков, над которым группа исследователей - С.Старостин, А. В. Дыбо, О. А. Мудрак и И. Шервашидзе - работает уже около четырех лет. Эта база данных содержит большое количество еще довольно сырого материала, который мы надеемся отполировать в финальном издании. Однако мы готовы выставить этот материал на всеобщее обозрение, чтобы последние достижения алтаистики стали общедоступными. - www.starling.rinet.ru

(S-STE) – Сино-тибетская этимология. Составитель: Старостин С. А.: <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/response.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\sintib\stibet&first=1>

(UE) - Uralic etymology by S. Starostin. <http://starling.rinet.ru> This is the database that had been originally (in the early 90's) started by E. Helimski on the basis of Redei's dictionary (UEW), but left unfinished. The material from UEW was ultimately transferred into the database by S. Starostin, so it is available as a more or less complete product right now. Meanwhile, S. Nikolayev is working on expanding it considerably and constructing a number of subordinated databases, so we expect a renovated Uralic database system shortly.

(VS-ETD) - "Etymological Table dictionaries of language families, Indoeuropean, Turkic, Finno-Ugric, Iranian, Germanic". Valenty Stetcuk - http://www.geocities.com/valenty_ua/